

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

๑. เอกสารชั้นต้นที่ยังมีคุณค่า

บุคิธรรม, กระทรวง. แผนกกฎหมาย แพ่ม ๑ ร.ศ. ๑๒๘ ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพิจารณาความสำหรับศาลต่างประเทศในหัวเมือง.

— . แผนกข้าหลวงพิเศษ เลขที่ ๑๐/๑๒๓ ตั้งศาลต่างประเทศที่นครลำปางและขยายอำนาจศาลต่างประเทศเมืองน่าน.

— . แผนกข้าหลวงพิเศษ เลขที่ ๗/๑๒๔ คำสั่งเกี่ยวกับศาลต่างประเทศหัวเมือง.

— . แผนกเบ็ดเตล็ด แพ่ม ๑๒ เลขที่ ๒๒/๑๒๑ เรื่องพวกเงี้ยวปล้นเมืองในมณฑลพายัพ.

— . แผนกเบ็ดเตล็ด เลขที่ ๒๓/๑๒๓ มิสเตอร์ชินวิวิทกับทหารเมืองน่าน.

— . แผนกรายงาน แพ่ม ๑๐ ข. เลขที่ ๑๐/๑๒๗ เรื่องรายงานศาลมณฑลพายัพ ร.ศ. ๑๒๖.

— . แผนกศาลหัวเมือง เลขที่ ๑๘/๑๒๖ เรื่องหลวงวิไชยก้าวโทษ มร.เบนนี่ ควยประการต่าง ๆ.

— . แพ่ม ๒ หนังสือเบ็ดเตล็ดเมืองเชียงใหม่ ร.ศ. ๑๑๓.

— . แพ่มเมืองนครเชียงใหม่ศก ๑๑๕.

— . แพ่มศาลมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ เมืองน่าน ร.ศ. ๑๑๖.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๑ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ. ๑๒๓๐ - ๑๒๓๘.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๗ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวง
การต่างประเทศ จ.ศ. ๑๒๓๐ - ๑๒๓๔.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๑๑ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวงการต่างประเทศ
จ.ศ. ๑๒๓๒, ๑๒๓๔ - ๑๒๓๕.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๑๕ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวงการต่างประเทศ
จ.ศ. ๑๒๓๔, ๑๒๓๗ - ๑๒๓๘.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๓๐ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวงการต่างประเทศ
จ.ศ. ๑๒๓๘ - ๑๒๓๙.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ กต. ๔๘ เอกสารเย็บเล่ม กระทรวงการต่างประเทศ
จ.ศ. ๑๒๔๐.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ. ๑/๖ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (๘ ก.พ. ๑๒๐ -
๕ ก.พ. ๑๒๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕.๑/๑ เบ็ดเตล็ดราชการเมืองเชียงใหม่ฝ่าย
เรื่องความปี ๑๐๕, ๑๑๐ (๑๘ ต.ค. - ก.พ. ๑๐๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕.๑/๒ หลวงประชาคดีกิจขึ้นไปเปลี่ยนพระอภิบาล
ประเพณี ตระลาการศาลต่างประเทศเมืองนครเชียงใหม่ (๑๖ เม.ย. -
๑๑ พ.ค. ๑๑๐).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕.๑/๘๘ มิสเตอร์โลล์จะไปชำระความพร้อมกับ
ผู้พิพากษาไทยในคดีความที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษที่เมืองน่านและหัวเมือง
ฝ่ายเหนือ (๒๑ ม.ค. ๑๑๘ - ๕ เม.ย. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕.๑/๘๔ พระยาเจริญราชไมตรีหาญาเรื่องความ
มรฎกคนในบังคับอังกฤษเมืองนครเชียงใหม่ (๒ เม.ย. ๑๒๓ - ๖ ต.ค.
๑๒๓).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕.๑/๕๖ คค็อุทธรณ์ระหว่าง
นครเชียงใหม่ โจทก์ น้อยโสมพอดสะดู จำเลย (๒๑ ก.ค. ๑๒๓ - ๒๔
ส.ค. ๑๒๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๔/๔ พระราชหัตถ์มีไปมากับหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์
(๑) หมวกส์ญญา (อังกฤษ สวิส และจีน) พุศจิกายน ๑๒๖ ถึง พฤษภาคม
๑๒๘ หมายเลข ๑ ถึง ๑๔ (๒๕ พ.ย. ๑๒๖ - ๒ เม.ย. ๑๒๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๓ คค็ศาลต่างประเทศมณฑลลาวเฉียงเรื่อง
ระหว่างพกานันตา กับมองชวยยึกเรื่องป่าไม้แม่วาว เมืองลำพูน (๗ ม.ค.
๑๑๑ - ๑๓ พ.ค. ๑๑๒).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๔ เรื่องศาลต่างประเทศมณฑลลาวเฉียงขอ
อนุญาตให้ มร.โรบินขึ้นไปเป็นที่ปรึกษาพระยาทรงช่วยจัดการศาลเชียงใหม่
(๒๐ - ๒๑ มี.ย. ๑๑๗).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๕ เรื่องศาลต่างประเทศเมืองนครเชียงใหม่
กับตั้งและย้ายผู้พิพากษา (๑๐ มี.ค. ๑๑๓ - ๑๔ ส.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๗ พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความศาล
ต่างประเทศจังหวัดเชียงใหม่ (๒ ต.ค. ๑๑๕ - ๕ ม.ค. ๑๑๖).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๑๐ เรื่องจัดการศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่
(๕ ก.พ. ๑๑๗ - ๓๐ เม.ย. ๑๑๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๕/๑๑ เรื่องจัดตั้งศาลต่างประเทศเมืองน่าน
(๒๕ ส.ค. - ๑๒ ธ.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๑๘/๗ หนังสือราชการปี ร.ศ. ๑๑๕ เรื่องขยาย
เขตแขวงกงสุลอังกฤษเมืองเชียงใหม่ (๕ เม.ย. ๑๑๕ - ๒๕ ต.ค. ๑๑๕).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๑.๒/๕ ร. ที่ ๑๘๘/๔๔ พระ-
ราชหัตถเลขาถึงกรมพระบารามปรบักันษ์

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๑.๒/๕ ร. ที่ ๓๘๙/๔๖ พระราชหัตถเลขาถึง
กรมพระบารามปรบักันษ์.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๑.๒/๑๐ ร. ที่ ๓๐๖/๔๖ พระราชหัตถเลขาถึง
กรมพระบารามปรบักันษ์.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๑.๒/๑๒ ร. ที่ ๑๔๖/๔๗ พระราชหัตถเลขาถึง
กรมพระบารามปรบักันษ์.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ พศ. ๕ สารบาญสมุคพิเศษ จ.ศ. ๑๒๔๓ - ๑๒๔๔.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ พศ. ๘ สารบาญสมุคพิเศษ จ.ศ. ๑๒๔๒ - ๑๒๔๔.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ พศ. ๑๐ สารบาญสมุคพิเศษ จ.ศ. ๑๒๔๕.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ พศ. ๒๐ สารบาญสมุคพิเศษ จ.ศ. ๑๒๔๒.

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๗ มงฉิเออลอรยู กงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือ
ทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระบารามปรบักันษ์ เรื่องขอให้โทษ
ผู้ร้ายที่หนีฝรั่ง, มีสเทอปลาเดรพ กงสุลอังกฤษมีหนังสือทูลสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระบารามปรบักันษ์ขอให้ชำระความ, เรื่องขอหนังสือ
เดินทาง และเรื่องความมองกะเลรายป่าไม้ (เม.ย. ๘๘ - ๑๐๐).

— . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๑๐ หนังสือราชการระหว่างเจ้าพระยาภาณุ-
วงศ์มหานิกษาธิบดี และกงสุลต่าง ๆ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบารามปรบักันษ์ เกี่ยวกับราชการทั่วไป เช่น
หนังสือ, ผู้ร้ายลักทรัพย์, ขอหนังสือเดินทาง, และคดีความต่าง ๆ ของคน
ในบังคับอังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลันดา (ร.ศ. ๑๐๑).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๑๑ หนังสือราชการระหว่าง
เจ้าพระยาภาณุวงศ์กับกงสุลอังกฤษและฝรั่งเศส ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์-
เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ เกี่ยวกับราชการทั่วไป เช่น
ขอหนังสือเดินทาง, หนี้สิน, ผู้รายปล้นฆ่าและลักทรัพย์, ป่าไม้ ร่องทุกข์
และคดีความต่าง ๆ (ร.ศ. ๑๐๒).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๔ หนังสือราชการมีไปมาระหว่างพระยาพิพัฒน์
โกษา ถึงพระยาศรีสิงหเทพเกี่ยวกับเรื่องหนังสือเดินทาง, ผู้รายลักช้าง,
ไม้ซุง, คดีวิวาทระหว่างคนในบังคับต่างประเทศ (พ.ศ. ๑๐๔ - มี.ค.
๑๐๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๑๖ หนังสือราชการมีไปมาระหว่างพระยา
พิพัฒน์โกษา หมื่นพิพิธอักษร พระไพรัชพาศย์ภักดี ถึงพระศรีเสนา เกี่ยวกับ
ราชการทั่วไป เช่น ขอหนังสือเดินทาง ผู้รายลักช้าง ลักทรัพย์ และคดี
ความคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส ฯลฯ (ร.ศ. ๑๐๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑.๑/๑๘ หนังสือราชการมีไปมาระหว่างพระยา
พิพัฒน์โกษา หมื่นพิพิธอักษร ถึงพระยาศรีสิงหเทพฯ เรื่องคดีความคนใน
บังคับอังกฤษ ฝรั่งเศส และขอหนังสือเดินทาง ฯลฯ (๑ เม.ย. - ๓๐
มี.ค. ๑๐๔).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๓/๑๘ หลวงทริฎฐขึ้นไปเปลี่ยนหลวงศรีสังขรณ์
อธิบดีศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ (๑๔ พ.ค. ๑๑๓ - ๒๕ มี.ค. ๑๑๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๓/๑๓๘ พระยาทรงช่วยขอลาออกจากตำแหน่ง
ข้าหลวงรักษาราชการมณฑลลาวเฉียง (๒๘ มี.ค. ๑๑๓ - ๒๑ ก.พ. ๑๑๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ก (เชียงใหม่)/๑ ใบบอกเมืองเชียงใหม่
(มี.ย. ๘๓ - ๒๐ เม.ย. ๑๑๐).

- หอจดหมายเหตุ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ก (เชียงใหม่)/๕ มองขุนทะเล
ว่าความแค้นมองเย กล่าวโทษเจ้านครเชียงใหม่ว่าไม่เร่งเงินอายลา
อายละเป็นญแพควมโท (ก.ย. ๑๐๑ - ก.ค. ๑๐๒).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๒.๑๒ ก (เชียงใหม่)/๑๑ บอกระยาราชสัม-
ภาราการชาหลวง (ส.ค. ๑๐๒ - มี.ค. ๑๐๖).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ก (เชียงใหม่)/๑๕ บอกระยาราชสัมภารา-
การ ข่าหลวงเมืองเชียงใหม่ (มี.ค. ๑๐๓ - ก.ย. ๑๐๔).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ก (ลำปาง)/๔ มองคณะมอบให้มองปอกทำ
ป่าไม้ แม่ ^{ปูนกงยา} ^{ง่า} ^{คิม} ^{ทาง}] ที่เมืองลำปาง (ม.ค. ๙๙ - ม.ค. ๑๐๒).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ก (ลำปาง)/๘ ใบบอกเมืองลำปาง
(ก.พ. ๑๐๒ - ก.ค. ๑๐๔).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๒ ข/๑๒ สรรตราถึงเมืองเชียงใหม่ (๑๔ ม.ค.
๑๐๘).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒.๑๔/๘๖ พระองค์เพ็ญรายงานตรวจราชการเมือง
ลำปาง (๒ - ๓ พ.ค. ๑๒๒).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖/๘ เรื่องมิตเตอสเลคขึ้นไปตรวจป่าไม้ใกล้ถึง
กรุงเทพฯ แล้ว แลไ้ทำรายงานตามความเห็นที่จะจัดการต่อไปมาเสนอด้วย
(๖ ก.ย. ๑๑๕ - ๑๘ ก.ย. ๑๑๕).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖/๑๐ รายงานพระองค์เพ็ญฯ เสด็จตรวจการ
ป่าไม้ (๑ พ.ค. ๑๒๒ - ๕ พ.ค. ๑๒๒).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖.๑/๕ มงกุฎพ่อของพระเจ้า

นครเชียงใหม่เรื่องป่าไม้เมืองยวม (ก.ค. ๑๐๑ - มี.ค. ๑๐๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖.๑/๕ เจ้าบุรีรัตน์ฟ้องมองโพเช่นในบังคับ
อังกฤษว่าตัดฟันไม้ขนอสักในป่าแม่ทวยกเมืองนครลำปาง ไม่ทำสัญญา
(๒๗ ก.ย. ๑๑๑ - ๑๕ พ.ย. ๑๑๑).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖.๒/๕๔ มงกุฎข้อกล่าวโทษพระเจ้านครเชียงใหม่
เรื่องป่าไม้ (ร.ค. ๑๐๑).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๕ การค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสไม่เสมอกัน
(๒๗ ม.ค. ๑๑๓ - ๘ ก.ย. ๑๑๔).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๒๑ ราษฎรชักขึ้นไม่ยอมทำตามคำสั่งทางราชการ
(๒๕ มี.ย. ๑๒๑ - ๒๗ พ.ย. ๑๒๑).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๓๓ พระยาศรีสุนทรเทพออกไปจัดราชการทาง
มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และมีพระราชบัญญัติอากรที่ดินควย (๓๐ ม.ค.
๑๑๘ - ๓๐ มี.ย. ๑๑๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๓๗ จะใช้พระราชบัญญัติลักษณะพยานมณฑลพายัพ
(๑๘ เม.ย. ๑๑๔ - ๖ ก.ค. ๑๑๔).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๔๑ เจ้าลาวมณฑลพายัพกล่าวโทษพระยาทรง
ช้างหลวง เรื่องจัดการบ้านเมือง (๒๕ มี.ย. ๑๑๘ - ๒๖ ส.ค. ๑๑๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๔๔ รายงานราชการในมณฑลพายัพ (๑๑ เม.ย.
๑๒๐ - ๑๐ ก.ย. ๑๒๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๕๓ คดีความต่างทางลาวเฉียง (๓ ก.พ. ๑๑๑ -
๒๖ ก.พ. ๑๑๔).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๖๕ พม่าเข้ามาซื้ออาวุธ
คืนปืนในมณฑลลาวเฉียง (๗ มี.ย. ๑๑๔ - ๑๖ ส.ค. ๑๑๔).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๘๘ รายงานกรมหมื่นพิชิตปรีชากร เรื่องจัด
ราชการเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง (พ.ค. ๑๐๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๘๘ เบ็ดเตล็ดเรื่องราชการเมืองเชียงใหม่
ปีระกา สัปตศก ๑๒๔๗ (เป็นสำเนาทั้งสิ้น) (มี.ย. ๑๐๔ - ธ.ค. ๑๐๗).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๑๐๖ พระราชทานพระรูปพระองค์เจ้านาคคนที่สี่
ขึ้นไปเชียงใหม่ (๒ มี.ค. ๑๐๘ - ๕ มี.ค. ๑๐๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๑๐๘ หนังสือมหาคไทยราชการฝ่ายเมืองนคร
เชียงใหม่ นาน แพร ลำพูน ลำปาง (๓๐ มี.ย. ๑๑๐ - ๖ มี.ค. ๑๑๑).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๑๒๗ จักรการปกครองเมืองนครเชียงใหม่
(๒ มี.ย. ๑๑๘ - ๑๔ ต.ค. ๑๒๖).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๑๘๑ นายร้อยอุเคื่องเงี้ยวนำปืนชนวนทองแดง
๑๐๘ กระบอกเข้ามาในแขวงแมกก (๒๑ ส.ค. ๑๑๘ - ๑๖ ก.พ. ๑๑๘).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๕๘/๒๑๖ ม. อาเซอร์ไวส์ กงสุลอังกฤษขึ้นไปเมือง
นาน เชียงราย เชียงแสน (๔ มี.ค. ๑๑๔ - ๓ พ.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๖๓/๒ ปรายปรามผู้ร้ายเงี้ยวซึ่งก่อการจลาจลที่
เมืองแพร่ (๒๖ - ๒๐ ก.ค. ๑๒๑).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๕ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาคไทย จ.ศ. ๑๒๓๒ -
๑๒๓๓.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๖ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาคไทย จ.ศ. ๑๒๓๔.

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๐ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาคไทย จ.ศ. ๑๒๓๖ -
๑๒๓๗.

หอจกหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๑ เอกสารเย็บเล่ม
กรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๓๘.

- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๒ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๓๘.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๓ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๓๘.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๔ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๐.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๗ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๑-
๑๒๔๒.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๑๘ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๓.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๒๑ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๔.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๒๕ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๕.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๒๗ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๖.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ มท. ๔๑ เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย จ.ศ. ๑๒๔๐-
๑๒๔๕.
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๒/๒๖ พระบรมมัญญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติ
วิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ (๑๓ มี.ค. ๑๒๖ - ๖ พ.ย. ๑๒๘).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๖/๔ เรื่องผู้พิพากษา และที่ปรึกษาศาลต่างประเทศ
มณฑลพายัพ (๒๕ - ๒๘ เม.ย. ๑๒๘).
- เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๖/๕ เรื่องศาลต่างประเทศสำหรับชำระความ
คนในบังคับฝรั่งเศส และเรื่องผู้พิพากษาฝรั่งเศสสำหรับศาลต่างประเทศ
(๒๓ มี.ค. ๑๒๕ - ๘ มี.ค. ๑๒๗).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๖/๗ เรื่องอำนาจศาลที่จะทำตาม
สัญญากับอังกฤษ มีเรื่องเกี่ยวกับเสนาบดียุติธรรม และเรื่องเรียกหม่อมเจ้า
จัญญะเข้ามา (๓๐ เม.ย. - ๒ พ.ค. ๑๒๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๘/๗ เรื่องจัดตั้งศาลหัวเมืองมีตั้งข้าหลวงยุติธรรม
และผู้พิพากษา (๑๔ ก.ย. ๑๑๕ - ๒๓ พ.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๘/๘ เรื่องพระยาอรรคราช พระยาประชาชีพ
กรมการ หรือข้าหลวงพิเศษชำระความหัวเมืองและมีเรื่องเงินเคื่อนก้วย
(๒ - ๑๓ พ.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๘/๒๑ เรื่องรายงานประชุมจักระเบียบการศาล
ในมณฑลวันตกเฉียงเหนือ (๑ - ๗ ส.ค. ๑๑๕).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๘/๒๓ กงสุลอังกฤษขมผู้พิพากษาศาลหัวเมืองเก่า
ว่าสามารถทำการเกี่ยวในศาลต่างประเทศได้ (๓ - ๕ มี.ค. ๑๒๓).

— เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๘/๓๐ จัดการศาลมณฑลพายัพ และมีคำสั่งพระยา
สุรสีห์ เรื่องความอาญาที่เกี่ยวกับคนในบังคับมีเรื่องตั้งศาลต่างประเทศ
(๒๒ ก.พ. ๑๑๕ - ๑๒ ก.ย. ๑๒๕).

— เอกสารส่วนบุคคลพระยานิติศาสตร์ไพศาล สบ. ๓.๘/๖ ศาลต่างประเทศ
(๓๑ ก.ค. ๒๔๕๘ - ๒๓ พ.ค. ๒๔๖๒).

หอชิริฎาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๑ เลขที่ ๓๒๔๐ ส่วนข้อความเรื่อง
กักขังคนในบังคับมองส่วยยาญใจทัก เจ้าเมืองเชียงใหม่จำเลย

— จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๑ เลขที่ ๓๒๕๕ เรื่องพม่าทองซุกคนใน
บังคับฟ้องเจ้าอุปราชเจ้าเมืองเชียงใหม่.

— จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๑ เลขที่ ๓๕๗๖ สารตราถึงผู้สำเร็จ
ราชการฝ่ายเหนือ เรื่องความตั้งแกชันถูกฆ่าตาย

หาวชิรญาณ. จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๒ เลขที่ ๒๔๗๘ สำนวนความ
เรื่องภาณีอากรไม้ขนสีกหลายเรื่อง.

- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๑๒๓๘ หนังสือหลวงบริบาล
ถึงเจ้าพรหมภิกษุ
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๒๐๕๕ หนังสือมีไปมาแก่งสุล
อังกฤษ.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๒๑๖๘ สำเนาหนังสือมีไปมา
แก่งสุลอังกฤษ เรื่องความเห็นคัดแย้งการชำระความเจ้านครเชียงใหม่.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๒๑๗๓ ใบบอกพระยาเทพระชุน.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๓๐๖๘ ใบบอกพระยาเทพระชุน.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๓๘ เลขที่ ๓๘๕๔ สารตราถึงพระยาเทพา
ความแสนับนึ่งในบังคับอังกฤษโจทก์ เจ้าบุรีรัตน์ พระยาไชยสงคราม
น้อยเรียว คำเอื้อย เมืองนครลำปางว่าจำเลยกมุขีจับตัวจำครวนและเก็บ
บริบทพิสัยสิ่งของ
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๐ เลขที่ ๒๐๖๒ หนังสือเจ้าพระยา
ภาณุวงษ์ถึงกงสุลนอกช.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๐ เลขที่ ๒๐๖๕ เสกตรีเกวแมนอินเคีย
ถึงมิสเตอนนอกช.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๐ เลขที่ ๒๓๘๓ หนังสือมีไปมากับกงสุล
อังกฤษ.
- จดหมายเทศุรชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๔ เลขที่ ๒๐๗๘ มิสเตอपालเครฟถึง
พระยาพิพัฒน์โกษา.

หาวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๔ เลขที่ ๒๓๘๖ หนังสือมีไปมา
กับกงสุลอังกฤษ เรื่องมองขุนขอพ่อค้าไม้ให้มิศเตอติวินว่าความแทน
๒๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๘๒.

— จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๔ เลขที่ ๒๕๓๐ หนังสือมีไปมาแกกงสุล
อังกฤษ.

— จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๔ เลขที่ ๑๓๖๔ ร่างทราน้อยไปรเวศ
ถึงพระเจ้านครเชียงใหม่ว่าควยให้ปล่อยเงี้ยวแม่กะตอน.

๒. เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัยศศิกยา กรรณสูต. ผู้รวบรวม. เอกสารการเมือง
การปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ณัฐวุฒิ สุทธิสังกราม. ผู้รวบรวม. เจ้าคุณกรมท่า. ๓ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :
เซนทรัลเอกซเพรตศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๒.

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ กับเรื่องประกอบ.

พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๓.

ศิลป์ปากร, กรม. เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกมัดตามสัญญาล่าสมัยของ
ประเทศไทย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

พระนคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๒.

สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่าง

ประเทศ. ๖ เล่ม. พระนคร : กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวง
การต่างประเทศ, ๒๕๑๑.

เสถียร ลายลักษณ์, ร.ต.ท. และคนอื่น ๆ. ผู้รวบรวม. ประชุมกฎหมายประจำ
ศก. ๓ เล่ม. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์, ๒๔๗๘.

๓. หนังสือและบทความในหนังสือ

เกษกร, กระหวาง. ประวัติกรมป่าไม้. พระนคร : ชีระพานิช, ๒๕๑๑.

ณัฐฉาน สุทธิสังกราม. ๒๗ เจ้าพระยา. พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๐.

ดวงเพ็ญ พันธพงษ์. ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับ
กรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. เทศาภิบาล.

พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๔๘๕.

แถมสุข นุ่มนนท์. "อิทธิพลทางการเมือง และเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่."

ใน รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีครั้งที่ ๑ : ลานนาไทย,
หน้า ๑๓๗ - ๑๕๕. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๑๑.

ทรงศรี อัจจอรณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศ

มหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร :
สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. ประวัติศาสตร์และการเมือง. นครหลวง :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.

ประชากรจักรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,

๒๕๐๗.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

ปราณี ศิริธร. เพชรลานนา. เชียงใหม่. สุวิวงศ์สตอลด์, ๒๕๐๕.

สงวน โชติสุขรัตน์. คนในเมืองเหนือ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕.

สวรรณ สุวรรณโชติ. ประเทศไทยกับปัญหาเมืองจันทบุรีและตราครุฑที่ฝรั่งเศสยึดครอง
ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๘. กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู
๒๕๒๐.

๔. บทความวารสาร

อานันท์ กาญจนพันธุ์. "การขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงในสังคมลานนาไทย
(พ.ศ. ๒๓๙๘ - ๒๕๒๐)." วารสารสังคมศาสตร์ ๓(ตุลาคม ๒๕๒๒ -
มีนาคม ๒๕๒๓) : ๑ - ๒๓.

๕. วิทยานิพนธ์

ชัชฌิมา สุนทรสวัสดิ์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ในภาคเหนือ
ของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕." วิทยานิพนธ์ปริญญามหา
บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. ๒๔๓๑." วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย. ๒๕๐๕.

มนู อุคมเวช. "การปฏิรูปศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรมในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ วิทยาลัยวิชาการ-
ศึกษาประสานมิตร, ๒๕๑๖.

วัลลภา เครือเทียนทอง. "การปฏิรูปการปกครองลานนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๐.

ภาษาต่างประเทศ

1. Primary Source

Public Record Office. Inclosure 1 in No. 1 Memorandum by Consul Beckett, February 1904.

2. Books

Hall, D.G.E. A History of Southeast Asia. New York : St. Martin Press, 1968.

Hallet, Holt. A Thousand Miles on Elephant in the Shan States. London : William Blackwood and Son, 1890.

Jeshiran, Chandran and Thamsook Numnonda. The Northern Malay States, 1896 - 1909 from Siamese Suzerainty to British Protection. [n.p., n.d.] .

Manich Jumsai. A History of Anglo - Thai Relation. Bangkok : Chalermnit, 1970.

Mc Gilvary, Daniel. A Half Century among the Siamese and Laos.

New York : Fleming H. Revell, 1962.

Sao Saimong Mangrai. The Shan States and the British Annexation.

Ithaca : Cornell University Press, 1965.

Siam and Laos as Seen by Our American Missionaries. Philadelphia:

Presbyterian Board of Publication, 1884.

Wood, W.A.R. Consul in Paradise. London : Souvenir Press, 1965.

3. ^e Thesis

Brailey, Nigel J. "The Origins of the Siamese Forward Movement in Western Laos 1858 - 92." Ph. D. Thesis, London University, 1968.

Ramsay, James Ansil. "The Development of a Bureaucratic Polity : the Case of Northern Siam." Ph. D. Thesis, Cornell University, 1971.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

สนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลสยาม กับ รัฐบาลอินเดีย
เพื่อส่งเสริมการค้าค่อทางพาณิชย์ ระหว่างพม่าของอังกฤษ
กับอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน (สัญญาเชียงใหม่)
ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ค.ศ. ๑๘๗๔

ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ
นุรุตยรัตนราชรังษาวรุฒมพงษ์บริพัตร วรชติยราชนิกรโคม จาตุรันตบรมมหาจักร-
พรรคิราชสังกาศ บรมชวรรมิกมหาราชาธิบดีราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ห้า ในพระบรมราชวงษ์ซึ่งได้ดำรงรัตน
ราโชมัยสวรวรยาธิปัต ๗ กรุงเทพมหานครอมรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาพระเจ้า
กรุงสยาม มีพระราชประสงค์จะดำรงรักษาทางพระราชไมตรีให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้นไป
ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทย แลเขตแดนซึ่ง
เป็นกอลอนนีเมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมืองเชียงใหม่ ลูกค้าไปมาค้าขาย เกิดโจร
ผู้ร้ายแลเหตุต่าง ๆ จะต้องจัดการระงับโจรผู้ร้ายให้ลูกค้าทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขายโดย
สะดวก ท่านเสนาบดีกรุงสยาม แลคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียเห็นพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระ
เจ้ากรุงสยามจึงโปรดตั้งให้พระยาเจริญราชไมตรี เป็นผู้ใหญ่ไต่บังคับการสิทธิ์ขาด
ในศาลต่างประเทศเป็นมินิสเตอร์เตอเปลนีไปเตนติเอรียที่หนึ่ง พระยาสมุทบูรานุรักษ์ผู้ได้
บังคับการ เมืองสมุทปราการ เป็นมินิสเตอร์เตอเปลนีไปเตนติเอรียที่สอง พระมหามนตรี
ศรีอรรักษ์ สมุทเจ้ากรมพระตำรวจในขวาเป็นที่ปรึกษาคนหนึ่ง กับหลวงสยามานุ-
เคราะห์ กงสุลเมืองวางจูนายหนึ่ง ฝ่ายท่านเวตซอนเนอเรเปเลทอมมาศยอคส์ แบริง
บารอนนอตบรุทที่สเตรตคอน เป็นบารอนเนต แลเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระนาง เป็น
เจ้าแผ่นดินเกรตบริตเตนแลอายริแลนด์ แลเป็นแครอนตมาศเตอเครื่องอิตริยยศชื่อเสตาร์

อินเคียอย่างที่สุด แลเป็นไวสรอยคอเวอนเนอเยเนรอลอินเคียอยู่ในที่ประชุม จึงได้ตั้งท่านชาเลอัมเฟอสคอนเอกจิซอนกอมแปเนียน ซึ่งได้รับเครื่องอิศริยยศอย่างสูง ชื่อสะคาร์อินเคียเป็นเปเลนีโปเตนเคเอร์บี แลผู้ซึ่งมีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ปรึกษาเห็นถูกต้องตกลงกันตามข้อสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้

ข้อ ๑ ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้าเชียงใหม่ตั้งค่านกงตระเวน แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับบริมฝั่งแม่น้ำสาละวินที่เป็นเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นของฝ่ายสยาม แลให้มีโปลิศตั้งอยู่กอสมควร จะไคระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่น ๆ ที่เป็นสำคัญ

ข้อ ๒ ว่า ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นโจรผู้ร้ายในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หนีข้ามไปเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษ แลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าไครตัวผู้ร้ายเป็นคนในบังคับสยาม ต้องส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ ถ้าเป็นคนในบังคับอังกฤษ ให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ ณ เขตรแดนของสะลินชวาระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษหนีเข้าไปในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าไครตัวผู้ร้ายเป็นคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้ขุนนางที่ตั้งอยู่ของสะลิน ถ้าเป็นคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานที่ตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่จะชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่มีหนังสือเดินทางตามในสัญญาข้อ ๔ ถ้าไม่มีหนังสือเดินทาง เป็นโจรผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ เขตรแดนสยาม ถาจับตัวผู้ร้ายได้ ไม่ต้องถามว่าเป็นคนชาติของผู้ใด ต้องชำระตัดสินทำโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น ถ้าทรัพย์สินของผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตรแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชำระไครทรัพย์สินของมาแล้วต้องส่งทรัพย์สินของให้แก่เจ้าของฝ่ายนั้น

ข้อ ๓ ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายและมีธุระอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนโดยสมควร แลคอเวอนแมนต่ออังกฤษใน

ฝ่ายอินเดียนก็จะช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองเชียงใหม่ เมือง นครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายตามเมืองอื่น ๆ เข้าไปในเขตแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ ๔ ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมือง เชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผูกรอง เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤาขุนนางซึ่งผูกรองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เป็นเจ้าพนักงาน ในหนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ให้ใส่ชื่อแลตำแหน่งมาด้วยทุกครั้ง หนังสือเดินทาง นั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้นเจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขต แคนชั้นนอกฤาชั้นใน เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่ง สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับสมเด็จพระนางเจ้ากรุงเองแคลนคัทำไว้ เมื่อวันที่ สิบแปด เดือนเอเปริล คฤศศักราช ๑๘๕๕ ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนคัสยาม กับกอมิตเนอฝ่ายอังกฤษ ได้ทำไว้เมื่อวันที่สิบสามเดือนเม คฤศศักราช ๑๘๕๖ ปี มิให้ชักขวางไว้ต้องยอมให้ไปตามระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับ ตัวจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ ๕ ว่า มีประสงค์ตกลงกันจะระงับความซึ่งคนในบังคับอังกฤษคนในบังคับ สยามที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งเป็นฝ่ายของไทยที่จะ เป็นความแก่กันต่อไปข้างหน้า มิใช่เป็นความตีพันมหันตโทษ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุง สยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เป็นตราการที่เมืองเชียงใหม่ แลตราการนั้นจะมีอำนาจ ไท้ชำระตัดสินความของคนในบังคับอังกฤษฟ้องคนในบังคับสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมือง นครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมาแต่พม่า อังกฤษที่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งมีหนังสือเดินทาง สำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ ถ้าคนในบังคับอังกฤษยอมให้ชำระที่ศาลนั้นจึงชำระ ตัดสินได้ ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษที่มาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปที่

เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ ถ้าไม่ยอมให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ชำระคดีสิน ก็ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตแดนที่ยของสะลินชำระคดีสิน ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษเข้าไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าไม่มีหนังสือสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ ความนั้นต้องชำระคดีสินตามกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ ๖ ว่า คนในบังคับสยามอยู่ที่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ถ้าเป็นความกันเอง จะหาตระลาการฝ่ายอังกฤษในตำบลนั้นให้ชำระความ ตระลาการอังกฤษนั้นจะต้องช่วยว่ากล่าวให้สำเร็จตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันความนั้นก็แล้วกันได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นความกันเอง จะไปหาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งใดตั้งอยู่ตามหนังสือสัญญาข้อ ๕ ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องช่วยให้สำเร็จตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันตามคดีสิน ความนั้นก็แล้วแก่กันได้

ข้อ ๗ ว่า คนเกิดในฝ่ายอินเดียน ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือข้อ ๔ ถ้าทำความผิดในเขตแดนสยาม ต้องชำระตามศาลตามกฎหมายเมืองนั้น ถ้าคนเกิดในฝ่ายอินเดียน ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษอย่างที่ถูกกล่าวมาแล้ว ถ้ามีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ แล้วทำความผิด ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ในเขตแดนของสะลินชำระตามกฎหมายอังกฤษ

ข้อ ๘ ว่า เจ้าพนักงานที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าขุนนางที่ตั้งอยู่เขตแดนของสะลินจากกงสุลในกรุงเทพฯ จะต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน และผู้ที่เป้นพยาน ซึ่งต้องการจะได้คดีสินความมหันตะโทษแลความมิใช่มหันตะโทษแลความมิใช่มหันตะโทษที่ยังไม่แล้ว ก็ต้องให้ทุกครั้ง ถ้าตระลาการที่เมืองเชียงใหม่

ต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน แลผู้ที่เปนพยาน ต้องให้เหมือนกันทุกครั้ง

ข้อ ๘ ว่า ความซึ่งขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตแดนของสะลินซาร์ระก็ตี
 ฤาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ก็ตี ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ ๕ นี้ ถ้าคนใน
 บังคับสยามเปนความเกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษ ฤาคนในบังคับอังกฤษเกี่ยว
 ขงกับคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานสยาม ฤาเจ้าพนักงานอังกฤษ ทั้งสองฝ่ายจะ
 ไขขุนนางนายหนึ่งไปฟังชำระความก็ได้ ถ้าต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน เจ้า
 พนักงานสยาม ฤาเจ้าพนักงานอังกฤษจะคัดส่งให้ อย่าให้คิดเอาค่าจ้างแต่สิ่งใด

ข้อ ๑๐ ว่า คนบังคับอังกฤษที่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญา
 ข้อ ๘ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะซื้อไม้ค้ำไม้กานไม้ที่ป่าเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง
 เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเป็น
 สองฉบับ เอาไว้คนละฉบับต้องประทับตราตระลาการไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้
 ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ ๕ แลประทับตราเจ้าเชียงใหม่ควย แลตระลาการที่เมือง
 เชียงใหม่ต้องส่งสำเนาหนังสือสัญญาซื้อไม้นั้น ให้แก่ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตแดน
 ของสะลินซาร์ระทุกครั้ง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่เป็นคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำหรับตัว
 ค้ำไม้กานไม้ในป่าตำบลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม่ยอมเอาเงินกำหนดหนังสือสัญญาที่
 ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคามลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตามกงสุลอังกฤษใน
 กรุงเทพฯ ฤาขุนนางอังกฤษที่เขตแดนของสะลินซาร์ระ หากผู้หนึ่งไม่มีหนังสือสำหรับ
 ตัวแล้วต้องชำระตามศาลแลกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ ๑๑ ว่า ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญา
 ข้อ ๕ แลเจ้าเชียงใหม่ต้องห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ ฤาป่าไม้ใน
 ป่าตำบลเดียวเป็นสองรายสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปตีตราถูบลตราที่เป็น
 เจ้าของแต่ได้ค้ำค้ำตราไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ค้ำไม้ซื้อไม้ตามสมควร จะได้เก็บไม้ของ
 ตัวได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ค้ำไม้ กานไม้ ฤาไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาซื้อไม้ที่
 วางไว้ในหนังสือสัญญาข้อ ๑๐ ให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งไว้ตามหนังสือ

สัญญาขอ ๕ กับเจ้าเชียงใหม่บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าช่วยการให้กับผู้ซึ่งไต่ทำหนังสือสัญญานั้นภอสมควร ตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ ๑๒ ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเขตรแดนสยาม สิ่งของต้องพิทักษ์ภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิทักษ์ ภาษีต้องเสียภาษีตามคอเวอนแมนต์ใดตั้งไว้

ข้อ ๑๓ ว่า ขุนนางอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่เขตรแดนของสะลิน จะมีอำนาจตามหนังสือสัญญานี้ และมีอำนาจทุกอย่างเหมือนกงสุลอังกฤษนายหนึ่งตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีสมเด็จพระนางเจ้ากวินกรูเองแคลนที่ไต่ทำไว้ต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอปริด คฤศศักราช ๑๘๕๕ ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์ฝ่ายสยามกับกอมิตเนอฝ่ายอังกฤษไต่ทำไว้ในวันที่สิบสามเดือนเม คฤศศักราช ๑๘๕๖ ปี

ข้อ ๑๔ ว่า ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฎาหนังสืออื่น ๆ ซึ่งไข้อยู่ในระวางคอเวอนแมนต์อังกฤษ คอเวอนแมนต์สยามปัจจุบันนี้ไต่ แต่ข้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้ ไขไต่เฉพาะที่ไต่สัญญาตกลงกันเดิมในหนังสือสัญญาใหม่นี้

ข้อ ๑๕ ว่า เมื่อพ้นเจดปีนับตั้งแต่วันไต่หนังสือสัญญานี้ ฝ่ายประเทศอังกฤษฤาประเทศสยาม จะขอตรวจแก้หนังสือสัญญานี้ให้บอกล่วงหน้าสิบสองเดือน แลตั้งขุนนางทั้งสองฝ่ายให้มีอำนาจในการนี้แล้ว จึงไต่แก้หนังสือสัญญาไต่ตามที่จะเห็นขาดเห็นเกินประการใด

ข้อ ๑๖ ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เป็นภาษาอังกฤษและภาษาสยามเพื่อความอันเกี่ยวข้องกัน แต่ผู้ซึ่งมีอำนาจเดิมในฝ่ายอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยไต่ตกลงกัน ถ้าเป็นเหตุการณ์ทุ่มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเป็นแน่

ข้อ ๑๗ ว่า ท่านไวยสรอยคออเวอนเนอเยเนราลอินเคียไครตีฟายหนังสือ
 สัญญานี้ได้ให้ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายสยามทราบแล้ว หนังสือสัญญานี้ขอให้สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินสยามรติฟายแล้ว ให้ส่งให้แก่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเมืองกาละกัตตา ในกำหนดสี่เดือนเข้ามาหนังสือสัญญานี้เมื่อรติฟายแล้ว
 จึงใช้ได้ ในวันที่หนึ่ง เดือนยี่นุวารี ฤกษ์ศักราช ๑๘๗๕ ปี ตรงกับวันศุกร์แรม ๕ ค่ำ
 เดือนอ้าย ปีจอจศก จุลศักราช ๑๒๓๖ ปี และท่านผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายไคลงชื่อประทับ
 ตราในหนังสือสัญญาสองฉบับ เป็นอักษรอังกฤษอักษรสยามไว้เป็นสำคัญ หนังสือสัญญา
 นี้ทำที่เมืองกาละกัตตา ลงวันที่สิบสี่เดือนยี่นุวารี ฤกษ์ศักราช ๑๘๗๕ ปี ตรงกับวัน
 พุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีรกาเบญจศก

หนังสือสัญญานับนี้ ไคลงชื่อพระยาเจริญราชไมตรี ประทับตราเทวดานั่ง
 แทนถือคอกบัว พระยาสมุทบูรานุรักษ์ ประทับตราชื่อตัวมีช้างอยู่กลาง มีเศษจิชอน
 ผู้รับอำนาจเต็มแต่ท่านไวยสรอย ประทับตราครึ่งดวงตราชื่อตัวรวมตราสามดวง ได้
 ประทับไว้ท้ายหนังสือสัญญาที่อักษรอังกฤษแห่งหนึ่ง ที่อักษรไทยแห่งหนึ่งทั้งสองฉบับ
 หนังสือสัญญานี้รักษาไว้ ณ กรุงเพทฯ ฉบับหนึ่ง ที่หมู่กระดาศหนังสือสัญญาประทับ
 ตราประจำครั้งของมีเศษจิชอนฉบับหนึ่ง ที่หมู่กระดาศหนังสือสัญญาประทับตรา
 ประจำครั้งรูปพระชรรค์ มีเศษคอกไม้ของพระยาเจริญราชไมตรี รักษาไว้ ณ เมือง
 กาละกัตตา

จบข้อสัญญา ๑๗ ข้อเท่านี้

ศูนย์วิทยพัชการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

พระราชบัญญัติ

สำหรับชำระค่าความหัวเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทร-
เทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชวิวงษ์ วรุตมพงษ์บริพัตร วรชิตยราชนิกรโคม จากุ-
วันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระ
จุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ์ซึ่งได้ประดิษฐานแล
ดำรงศิริราชสมบัติรัตนราชโยมหทัยสวริยาธิปิติ ณ กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร
มหินทรายุทธยา มหากิลกภพพรตวรรษานันบุรีรมย์ จุคมราชนิเวศมหาสถาน ซึ่งเป็น
พระบรมราชธานีมหานครใหญ่ในราชอาณาจักรแคว้นสยาม ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ เป็นบรม
ราชาธิราชอันใหญ่ในประเทศที่ไกลเคียงคือ ลาวกระเหรี่ยง มลายูแลประเทศอื่น ๆ
ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกประทับเหนือพระบรมราชอาสน์ ภายใต
พระมหาเสวตฉัตรณพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย มหัยสวริยพิमानโดยสถานอุตราพิมุข
พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ แลอัคมหาเสนาธิบดีมุขมนตรีกระทรวงวิชาต ราชประโรหิต
โหราจารย์ ฝ่ายทหารพลเรือน เป้าเบื้องบาทบกษมาศพร้อมกัน จึงมีพระบรมราช
โองการมารพระบัณเฑาะฐสุรสิงหนาท คำรัสเหนือเกล้าว่า กรุงสยามกับกรุงอังกฤษได้ทำ
หนังสือสัญญาเจริญทางพระราชไมตรีไว้ต่อกันทั้งสองฝ่าย ถูกค้าไปมาค้าขายในพระราช
อาณาเขตรก็หาไม่เหตุการเกี่ยวข้องขอความใหญ่ไม่ แต่เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน
เมืองนครลำปาง กับเมืองพม่า ซึ่งเป็นฝ่ายอังกฤษเขตรแดนต่อติดถูกค้าฝ่ายอังกฤษ
ไปมาค้าขาย แลมาตั้งตัดไม้ขนสัตว์อยู่ในเขตรแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน
เมืองนครลำปาง ก็มีโดยมาก มักเป็นความเกี่ยวข้องกัน ตระลาการเมืองเชียงใหม่
ชำระตัดสินก็หาถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมายแลขอหนังสือสัญญาไม่ จึงได้มีความ

ใหญ่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่อยู่เนือง ๆ ควรให้ข้าหลวงขึ้นไปเป็นตระลาการชำระ
 คัดสินคนชาวต่างประเทศที่เป็นความกับคนชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนคร
 ลำปาง ให้เป็นแบบอย่างถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมายแลข้อหนังสือสัญญา แต่
 ทรงพระปรีวิตกว่าข้าหลวงซึ่งขึ้นมาเป็นตระลาการชำระความเมืองเชียงใหม่ เกลือก
 จะทำการเหลือเกิน ให้เสนาท้าวพระยาลาวชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนคร
 ลำปาง มีความรอนรนต่าง ๆ จึงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายก กับ
 ที่ปลัดขานราชการแผ่นดิน ตั้งพระราชบัญญัติจักเป็นข้อไว้สำหรับข้าหลวงซึ่งเป็นตระลา
 การชำระความศาลต่างประเทศณเมืองเชียงใหม่ ให้กระทำตามข้อพระราชบัญญัติจึง
 ทุกข้อทุกประการ

ข้อ ๑ ว่า ข้าหลวงผู้ซึ่งขึ้นมาเป็นตระลาการศาลต่างประเทศอยู่ ณ
 เมืองเชียงใหม่ นั้น ถ้าคนอังกฤษชาวยุโรปแลพม่าต้องชู้บันคาคาที่เป็นสปีเยกอังกฤษ
 ไปมาค้าขายตั้งท่ามาหากินอยู่ณเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ถ้าจะ
 มีคดีเกี่ยวของฟ้องหาความต่อเสนาท้าวพระยาลาว แลชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน
 เมืองนครลำปาง ให้ทำเรื่องราวมาขึ้นต่อข้าหลวงซึ่งเป็นตระลาการศาลต่างประเทศ
 นั้น ก็ให้ตระลาการรับชำระตัดสินความของคนสปีเยกอังกฤษผู้ที่มาฟ้องหานั้น โดยยุติ
 ธรรมตามกฎหมายกรุงสยาม แลข้อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งคอเวอนแมนต์
 ฝ่ายยุโรปได้ทำไว้ต่อกรุงสยาม แลสัญญาซึ่งราชทูตออกไปทำต่อไวสรอยณเมืองกะล็กตา
 จงทุกประการ

ข้อ ๒ ว่า ถ้าคนสปีเยกอังกฤษจะฟ้องตัวเจ้านครเชียงใหม่ ก็ให้ข้าหลวง
 ตระลาการศาลต่างประเทศนั้น มีจดหมายถึงเจ้านครเชียงใหม่ให้ทราบ เจ้านคร
 เชียงใหม่จะแต่งตั้งบุตรหลาน ถ้าเสนาท้าวพระยาลาวไปว่าความแทนตัวเจ้านครเชียง
 ใหม่ก็ได้

ข้อ ๓ ว่า ถ้าคนในสปีเยกอังกฤษจะฟ้องเจ้านายเจ้าเสนาท้าวพระยาลาว
 ก็ให้ข้าหลวงมีหมายไปถึงเจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตรว่า

เจ้านายคนนั้นแลแสนท้าวพระยาลาวมีคดีเกี่ยวของ ให้เจ้านครเชียงใหม่บังคับให้ผู้ที่ตองคดีนั้นมาว่าความ ถ้าจะแต่งทนายมาว่าความแทนตัวก็แต่งได้ ถ้าเป็นไพร่แลราษฎรชาวเมืองที่ไม่เป็นคาศักดิ์ จะแต่งทนายว่าความแทนตัวไม่ได้ ถ้าผู้ตองคดีอยู่ไกลให้ส่งในกำหนด ๓ วัน ๕ วัน ถ้าทางไกลให้ส่ง ๗ วัน ๑๕ วัน

ข้อ ๔ ถ้าเจ้านายบุตร หลาน แลญาติพี่น้องชายหญิงของเจ้านครเชียงใหม่ กิติ แลแสนท้าวพระยาลาวซึ่งตองคดี ถ้าจะแต่งทนายว่าความแทนตัว ให้ตระลาการเรียกเอาหนังสือทนายบนกับเจ้านาย แลแสนท้าวพระยาลาวผู้ที่ตองคดีนั้นไว้ให้มั่นคงว่า ทนายผู้ว่าความแทนนั้น ว่าความแพ้กยอมแพควย ว่าความชนะก็จะยอมจะชนะควย

ข้อ ๕ ความของคนสัปแยกอังกฤษจะฟ้องชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปางก็ดี แลลาวจะฟ้องคนสัปแยกอังกฤษก็ดี เมื่อตระลาการพิจารณาความนั้นเสร็จสำนวนแล้วคัดสิน ถ้าคนฝ่ายสัปแยกที่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวจะไม่ยอม ก็ให้ตระลาการมีหนังสือชี้แจงข้อความไปถึงตระลาการอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่ยองสลิน ถ้าไม่ตกลงกันก็ให้ตระลาการศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ มีหนังสือบอกแลส่งเรื่องความลงมาณกรุงเทพฯ เจ้าพนักงานจะไต่วาทกล่าวกับกงสุลอังกฤษให้ตกลงกัน

ข้อ ๖ ให้เจ้านครเชียงใหม่จัดคนชาวเมืองเชียงใหม่ที่รู้จักราชการ ให้พลัดเปลี่ยนกันมาคชยรับใช้สำหรับถือหมายผลัดละ ๔ คน แลผู้ที่ถือหมายไปนั้น ให้มีคนของข้าหลวงกำกับไปด้วยจะได้เปะพยานกัน

ข้อ ๗ ให้เจ้านครเชียงใหม่ นครลำปาง เจ้าเมืองลำพูน จัดเจ้านายบุตรหลาน ถ้าแสนท้าวพระยาลาวมาฝึกหัดในการที่ชำระความศาลต่างประเทศ เมืองละ ๒ นาย ๓ นาย จะไต่รู้อย่างธรรมเนียม ในการที่ชำระความของชาวต่างประเทศไว้ จะได้รับราชการรักษายานเมืองต่อไป

ข้อ ๘ ให้เจ้านครเชียงใหม่จัดคนชาวเมืองเชียงใหม่ที่เป็นกองตระเวรมาอยู่รักษารวังเหตุการณ์บ้านที่ข้าหลวงอยู่ แลศาลที่ชำระความนั้นให้เสมอ ผลัดละ

๒๐ คน สำหรับจะได้ใช้สอยราชการทั้งปวงต่อไป

ข้อ ๙ คำธรรมเนียมให้เรียกเอาแก่โจทย์จำเลยตามสมควร ห้ามอย่าให้เรียกเหลือเกินขึ้นไปเป็นอันขาดที่เกี่ยว แลเงินค่าธรรมเนียมนั้น ให้เก็บไว้เป็นของหลวงสำหรับศาลต่างประเทศอยู่เมืองเชียงใหม่ แลให้ข้าหลวงตระลาการศาลต่างประเทศพร้อมด้วยเจ้านครเชียงใหม่ มีหนังสือบอกขอราชการเมืองเชียงใหม่ แลส่งฉบับความที่ฟ้องใหม่ชำระไปแล้ว แลยังคงอยู่ กับค่าธรรมเนียมความลงไปยังกรุงเทพฯ เคื่อนละครั่งเสมอจตุรเคื่อน

ข้อ ๑๐ ข้าหลวงผู้เป็นตระลาการศาลต่างประเทศชำระความอยู่เมืองเชียงใหม่ ถ้ามีการทักเสียดราชการแผ่นดิน ให้ข้าหลวงเอาเป็นธุระดูแลว่ากล่าวให้สมควรชอบด้วยราชการแผ่นดิน ถ้าคนชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง เป็นความกันเอง ไม่เป็นธุระของข้าหลวง สุดแต่เจ้านายแสนท้าวพระยาลาว เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง จะชำระว่ากล่าวกันตามกระบวนเมือง

ข้อ ๑๑ ห้ามมิให้ข้าหลวงผู้เป็นตระลาการแลเสมียน ทนาย รับสินบนเข้าด้วยฝ่ายโจทย์ฝ่ายจำเลย แลห้ามมิให้ข้าหลวงผู้ซึ่งเป็นตระลาการ เสมียน ทนาย รับของกำนันผู้ที่มีคดีเกี่ยวข้องของเป็นโจทย์ จำเลยซึ่งเป็นความแก่กัน แลมิให้ทำอุบายต่าง ๆ ที่จะให้เกิดผลประโยชน์ในทางความนั้นจงทุกประการ

ข้อ ๑๒ ห้ามมิให้ข้าหลวง เสมียน ทนาย ชื้อขายสินค้าต่าง ๆ หาผลประโยชน์ ผิดอย่างธรรมเนียมข้าหลวง เสมียน ขึ้นมาชำระความ แลห้ามมิให้ข้าหลวง เสมียน ทนาย เล่นไพ่ เล่นโป เล่นถั่ว ฤาเล่นการพนันต่าง ๆ เสพสุราให้เมาจนเสียสติ แลสูบฝิ่นกินฝิ่น

ข้อ ๑๓ ห้ามมิให้ข้าหลวงกับเสมียน ทนาย ที่มีธุระอยู่ในการที่ชำระความนั้น มีภรรยาเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ถึงจะมีผู้ยกบุตรสาว

น้องสาว หลานสาว แลญาติพี่น้องให้โดยความสุจริตมิได้คิดเป็นสินจ้างสินบล ก็ห้ามมิให้รับเป็นอันขาด

ข้อ ๑๔ กิจธุระที่เป็นการในบ้านเรือนของข้าหลวง แลการงานทั้งปวงที่เป็นธุระอื่นมิใช่เป็นราชการ ก็ให้ข้าหลวงใช้คนไพร่ที่ขึ้นไปช่วยจากกรุงเทพฯ ถ้าจะไม่ใช้คนไพร่ที่ขึ้นไปช่วย ก็ให้จ้างชาวบ้านชาวเมืองใช้เป็นมูลค่าตามการหนักเบา ห้ามมิให้กะเกณฑ์ขอรองตอเจ้านคร เชียงใหม่ แลเจ้านายแสนท้าวพระยาลาว

ข้อ ๑๕ เจ้านายแสนท้าวพระยาลาว ราษฎรชาวบ้านชาวเมือง จะฟ้องหากกล่าวโทษเสมียนนายบ่าวไพร่ของข้าหลวงก็ดี ถ้าเสมียนนายบ่าวไพร่ของข้าหลวงจะฟ้องเจ้านายแสนท้าวพระยาลาว แลราษฎรชาวบ้านชาวเมืองก็ดี ก็ให้ไปฟ้องร้องกันยังสนามที่ชำระความสำหรับเมือง ถ้าลาวจะฟ้องไทยพวกข้าหลวง ก็ให้ข้าหลวงส่งตัวผู้ตองคดีนั้นไปว่าความยังสนามที่ชำระความสำหรับเมืองโดยเร็ว ถ้าตระล่าการเมือง เชียงใหม่ชำระความนั้นเสร็จจำนวนแล้ว ให้เจ้านายแสนท้าวพระยาลาว ใหญ่ที่เป็นเจ้าพนักงานชำระความนั้น นำความเสนอต่อข้าหลวง ให้ข้าหลวงปรึกษาด้วยเจ้านายแสนท้าวพระยาลาว เห็นพร้อมกันแล้วความนั้นจึงตกลงเป็นแพะชนะกันใด ถ้าข้าหลวงกับเจ้านายแสนท้าวพระยาลาวเห็นความไม่ตองกัน ก็ให้มีหนังสือบอกส่งแต่ดอยคำสำนวนลงมาณกรุงเทพฯ เจ้าพนักงานจะได้คัดสินขึ้นไปให้เป็นอันตกลงแล้วแก่กัน

ข้อ ๑๖ ผู้ซึ่งจะรับราชการขึ้นมาเป็นตราการศาลต่างประเทศอยู่ณเมือง เชียงใหม่นี้ ให้ดูสาห์ประพฤติกามพระราชบัญญัตินี้จึงทุกข้อ ให้เว้นการที่ไม่ควร จะประพฤดิที่เป็นการห้ามในพระราชบัญญัติจึงทุกประการ แลผลประโยชน์สิ่งอื่น ๆ ซึ่งโปรดเกล้าห้ามเสีย นั้น เพราะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า พระราชทานเงินเดือนให้รับพระราชทานเห็นว่าพอสมควรอยู่แล้ว ถ้าผู้ซึ่งเป็นข้าหลวง เสมียน นายบ่าวไพร่ไม่ประพฤติกามพระราชบัญญัตินี้ ลวงพระราชบัญญัติไปข้อหนึ่งข้อใดก็ดี ถ้าชำระไต่สวนไต่ความจริงแล้ว จะลงพระราชอาญาตามพระราชกำหนด จะไต่เป็นแบบอย่าง

แก่ข้าพเจ้าตลอดมา ผู้ซึ่งจะรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณต่อไป
ให้ผู้นี้เป็นตระลาการเสมียนนาย แลไพร่ขึ้นมาอยู่เมืองเชียงใหม่ ประพฤติการให้
ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ แลหนังสือสัญญาจกทุกขอทุกประการ

พระราชบัญญัติให้ไว้วันจันทร์ เดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอชก เป็น
ปีที่เจ็ดในรัชกาลปัจจุบันนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

หนังสือสัญญา

ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ
ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน
ณ วันจันทร์ เดือนสิบขึ้นสองค่ำ จุลศักราช ๑๒๔๕

ปีมแมเบญจศก

ตรงกับวันที่ ๓ เดือนเสปเตมเบอร์ คฤศตศักราช ๑๘๘๓

ด้วยทางพระราชไมตรีความสงบเรียบร้อยแลทางค้าขายได้ตั้งอยู่โดยมาสุก
ในระหว่างกรุงเกรตบริเตนอังกฤษกับกรุงสยาม อันเป็นอยู่เสมอด้วยหนังสือสัญญาทาง
พระราชไมตรีที่ลงวันที่ ๑๘ เอปริล คฤศตศักราช ๑๘๕๕ คือวันพุธเดือนหกขึ้นสองค่ำ
ปีเถาะ สัปตศก ๑๒๑๗ แลในข้อสัญญาเพิ่มเติมที่ลงวันที่ ๑๓ เม ๑๘๕๖ คือวันอังคาร
เดือนหกขึ้นเก้าค่ำปีมโรง อัฐศก ๑๒๑๘ แลในกรณีที่เกี่ยวของด้วยแคว้นแคว้นเมือง
นครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น ก็ได้มีอยู่ด้วยสัญญาฉบับหนึ่งต่างหาก
ในระหว่างผู้ปกครองเมืองอินเดียนเคียแลสมเค็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ ๑๔ เมษายน
๑๘๗๔ คือวันพุธ เดือนยี่แรมสิบสองค่ำปีระกา เบญจศก ๑๒๓๕ นั้นแล้ว

แลด้วยสมเค็จพระนางเจ้าวรชินีของกรุงเกรตบริเตนแลไอรแลนค้ออันรวมกัน
แลบรมราชาราชินีแห่งอินเดียนเคีย กับพระบาทสมเค็จพระเจ้าแผ่นดิน บรมราชาราชแห่ง
ลาว มลายู กระเหรี่ยง แลอื่น ๆ มีพระราชดำริที่จะประกอบการป้องกันความชั่วร้าย
ในแคว้นแคว้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เปนของฝ่ายไทยให้
เปนผลดียิ่งขึ้น แลที่จะเกื้อกูลแก่ทางค้าขายในระหว่างเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษกับแคว้น
แคว้นที่ไคกลาวชื่อมาแล้วแต่คณนั้น จึงได้มีพระราชฤไทยตกลงพร้อมกันที่ยกเลิกหนังสือ

สัญญาฉบับหนึ่งต่างหากที่ไคทำเมื่อวันที่ ๑๔ เดือนเมษายน ๑๘๓๔ คือวันพฤหัสบดี เดือนยี่แรม สิบสองค่ำปีระกา เบญจศก ๑๒๓๕ นั้น แลทำสัญญาใหม่ขึ้นแทน เพราะเหตุฉะนั้น จึงไคทรงพระกรุณาโปรดคั่งผู้มีอำนาจที่จะทำสัญญาทั้งสองฝ่าย คือว่า

สมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตบริเตนแลไอร์แลนด์อันรวมกัน แล
บรมราชาธิราชินีแห่งอินเดียนั้น

วิลเลียมเฮนรีนิวแมน เอคโคเวิร์เฮอมาเยสตีเอคคิงเอเยนคต์แดงสุลเย-
เนราลที่กรุงเทพมหานคร ของสมเด็จพระนางเจ้าในกรุงสยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายู
กระเหรี่ยงแลอื่น ๆ จึงไคคั่งเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี ผู้ได้รับเครื่องราช
อิสริยยศมณฑลสยามชั้นที่ ๑ ชื่อมหาสุรารักษ์ แลเครื่องราชอิสริยยศสำหรับตระกูลชั้น
ที่ ๑ ชื่อประมุขจุลจอมเกล้า เครื่องราชอิสริยยศข้างเผือกชั้นที่ ๒ ชื่อจุลวารักษ์
เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แลเป็นปรีวีเคาน์ซิลลอกับพระยาเจริญราชไมตรี ซึ่งไค
รับเครื่องราชอิสริยยศข้างเผือกชั้นที่ ๒ ชื่อจุลวารักษ์ แลเครื่องราชอิสริยยศสำหรับ
ตระกูลชั้นที่ ๒ ชื่อหุคิยจุลจอมเกล้าวิเศษ ที่ปลุกราชการแผ่นดินปรีวีเคาน์ซิลลอ แล
เป็นผู้บังคับการศาลต่างประเทศ พระยาเทพประสุนซึ่งได้รับเครื่องราชอิสริยยศมณฑล
สยามชั้นที่ ๑ ชื่อมหาสุรารักษ์ แลราชอิสริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ ๒ ชื่อหุคิยจุลจอมเกล้า
เป็นปรีวีเคาน์ซิลลอ แลปลัดหุคิยจุลจอมเกล้าในกรมพระกระลาโหม ทั้งสามนี้เป็นผู้มีอำนาจเต็ม
แลผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายนั้น เมื่อไคส่งหนังสือสำคัญมอบอำนาจให้ซึ่งกันแลกัน แลเห็น
ว่าเป็นการถูกต้องตามแบบแล้วไคตกลงทำเป็นสัญญา มีข้อความเป็นหลายข้อดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ หนังสือสัญญาในระหว่างคอเวอนแมนค์เมืองอินเดียนกับคอเวอนแมนค์
ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ ๑๔ เดือนเมษายน คฤศคักราช ๑๘๓๔ คือ
วันพฤหัสบดี เดือนยี่แรม สิบสองค่ำปีระกา เบญจศก ๑๒๓๕ จะไคยกเลิกเสียไม่ไขข้อไปค้วย
สัญญาฉบับนี้

ข้อ ๒ ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายแลมีธุระอื่น ๆ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน โดยสมควร

แลคอเวอนแมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียนก็ช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายตามมีธุระอื่น ๆ เข้าไปในเขตแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ ๓ ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผูกรองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤฯนางซึ่งผูกรองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เป็นเจ้าพนักงานในหนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ใหลงชื่อแลตำแหน่งมาถวายธุระสิ่งใด ๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาถวาย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น เจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตแดนชั้นนอกฤฯชั้นใน เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องใหญ่ ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ลงวันที่ ๑๘ เดือนเอปริล คฤศศักราช ๑๘๕๕ ปี แลขอเพิ่มเติมลงวันที่ ๑๓ เดือนเม คฤศศักราช ๑๘๕๖ ปี มีให้ชักขวางไว้ ต้องยอมให้ไปตามในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัว จะให้กลับก็ได้ แลอย่าให้ทำอันตรายถวายประการใด หนังสือเดินทางนั้น กงสุลเยเนรอลของสมเด็จพระนางเจ้าที่กรุงเทพมหานคร แลกงสุลฤฯวาซกงสุลของสมเด็จพระนางเจ้าที่นครเชียงใหม่ จะเป็นผู้ออกให้ก็ได้เหมือนกัน เมื่อเป็นเหตุที่หนังสือเดินทางเดิมสูญหายไป ฤฯพ้นกำหนดหนังสือเดินทางนั้นฤฯเป็นเหตุคล้ายกับที่วามานั้น

ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะเที่ยวไปมาในแวนแควนแผ่นดินสยามต้องรับหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม

ถ้าคนในบังคับไทยที่ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมือง
ลำพูน ไปยังเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ต้องมีหนังสือเดินทางของผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่
เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ในหนังสือเดินทางนั้น ให้ลงชื่อแลตำแหน่งมาด้วยชูระ
โค ๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แลถ้า
เจ้าพนักงานซึ่งอยู่ในเขตแดนชั้นนอกชั้นในฝ่ายพม่าอังกฤษจะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มี
หนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้าม มีให้ชักขวางไว้ ต้องยอมให้ไปในระยะทาง ถ้า
ผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางจะโทษกลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ ๔ ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปในเขตแดน
สยาม สิ่งของต้องพิทักษ์ภาษาต้องเสียตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้า
ไปในเขตแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิทักษ์ภาษาจะต้องเสียภาษีสตามคอเวอนเมนต์ได้ตั้งไว้
บันดาพิทักษ์ภาษาอารกทั้งหลายนี้ จะไต่คดีพิมพ์สำหรับที่จะให้คนทั้งปวงทราบทั่วกัน

ข้อ ๕ ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งค่านกง
ตระเวร แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสะวันที่เป็นเขตแดนเมืองนครเชียงใหม่
ซึ่งเป็นของฝ่ายสยาม แลให้มีโปลิศตั้งอยู่พอสมควร จะไต่ระเบียบห้ามโจรผู้ร้ายแลการ
อื่น ๆ ที่เป็นสำคัญ

ข้อ ๖ ผู้หนึ่งผู้ใดต้องกระทำความผิดเป็นโทษอยู่ควยเป็นโจรผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์
ฤการที่เป็นฉกรรจ์หนักโทษ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน
หรือออกไปในเขตแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษแลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดย
แข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเป็นคนในบังคับสยามแล้ว ถ้าเป็นคนในบังคับประเทศ
อื่นนอกจากประเทศสยามแลอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่
แต่ที่ถูกตามกฎหมาย การส่งคนโทษเมืองต่อเมืองที่มีอยู่ในเมืองอินเดียของอังกฤษใน
เวลานั้น ถ้าเป็นคนในบังคับอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานไทย ถ้าจะให้เจ้าพนักงาน
อังกฤษจัดการก็สุดแต่หาหลวงอังกฤษที่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ถ้าขุนนางผู้ใดที่ฆ่าหลวง
โคมอบการไว้นั้นตัดสิน ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดต้องกระทำความผิดเป็นโทษอยู่ควยเป็นโจรผู้ร้ายฆ่าคน

ปล้นทรัพย์ จากการที่เป็นฉกรรจ์หันศโทษในเขตรแดนอังกฤษ หรือนอกไปในเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเป็นคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษตามกฎหมายการส่งคนโทษที่มีอยู่ในประเทศสยามในเวลานั้น ถ้าเป็นคนในบังคับสยาม ถ้าเป็นคนชาติอื่นที่ไม่มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศสยาม จะส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษ เจ้าพนักงานไทยจะชำระเอง ก็แล้วแต่เจ้าพนักงานไทยจะตัดสิน เมื่อได้ไปถูกขากับกงสุลอาวซกซุลแล้ว

ข้อ ๗ ผลประโยชน์ของบันคาคคนในบังคับอังกฤษที่มายังเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น จะได้ให้กงสุลอาวซกซุลอังกฤษผู้ที่จะไต่ตั้งขึ้นไปอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่ นั้น เป็นผู้ตรวจการระวังรักษา และมีอำนาจที่จะพิจารณาความมโนสำเรแลความนกรบาล ตามเนื้อความที่มีในข้อ ๒ ของไซข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ ๑๓ เดือนเม คฤษศักราช ๑๘๕๖ คือวันอังคาร เดือนหกขึ้นเก้าค่ำปีมโรง อัฐศกศักราช ๑๒๑๘ แต่ต้องทำตามความที่ว่าไว้ในข้อ ๔ ของหนังสือสัญญานี้

ข้อ ๘ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เป็นตระลาการอาวซกซุลคนเคียวอาหลายคนอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ที่จะว่าไว้ในที่นี้ต่อไป ตระลาการนั้นต้องทำตามกำหนดเนื้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้แล้ว มีอำนาจที่จะพิจารณาความมโนสำเร ความนกรบาลก็ได้ทุกเรื่อง ในล้อยความที่จะเกิดมีขึ้นในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน บันคาคความในระหว่างคนในบังคับอังกฤษอาในความที่คนในบังคับอังกฤษจะเป็นผู้กล่าวโทษก็ดี ถ้าเป็นผู้ต้องถูกฟ้องตองคดีตองเรียกหามาพิจารณาก็ดี ถ้าเป็นโจทก์ก็ดี เป็นจำเลยก็ดี ชำระได้หมดตามกฎหมายฝ่ายสยาม แต่ต้องให้ล้อยอยู่เป็นนิจว่าในบันคาคความที่ว่ามาเหล่านี้ กงสุลอาวซกซุลจะต้องไปอยู่ในเวลาที่จะชำระได้ แลในความที่สปีเยกอังกฤษเป็นจำเลย อาถูกฟ้องนั้นจะต้องคัดสำนวนความให้กงสุลอาวซกซุล ไม่คิคค่าธรรมเนียมที่จะคิคเทียบล้อยค่าสำนวนนั้น แลถ้ากงสุลเห็นว่าเป็นการสมควรในผลประโยชน์ทางยุติธรรม จะแนะนำให้

เป็นผู้ตัดสินความอุทธรณ์นั้นเองขาด ในเวลาที่ความยังอุทธรณ์ค้างอยู่ คำตัดสินที่ศาล
เมืองนคร เชียงใหม่นั้นต้องงอไว้ตามกำหนดเวลาที่จะไต่ถามไต่สวน ตามแต่ระลาการกับ
กงสุลอาชญากรรมจะตกลงกัน

ในความอุทธรณ์ เช่นว่ามาข้างบนนี้ต้องขกฤเสาทีศาลเมืองนคร เชียงใหม่ใน
กำหนดเดือนหนึ่ง นับตั้งแต่วันที่ไต่ตัดสินความเกิมนั้น แลต้องมาร้องอุทธรณ์ที่กรุงเทพ
มหานครตามเวลาที่สมควร ความที่ศาลเมืองนคร เชียงใหม่จะกำหนด ถ้าไม่มาร้อง
อุทธรณ์ตามกำหนด ความนั้นจะไม่รับฟ้องอุทธรณ์คำตัดสินนั้น

ข้อ ๑๐ เจ้าพนักงานอังกฤษที่เขตรแดนพม่าฝ่ายอังกฤษ แลเจ้าพนักงาน
ไทยที่เมืองนคร เชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะจัดหาแลส่งคำพยานแลผู้
ที่เป็นพยานซึ่งต้องการจะไต่ตัดสินความมโนสำเภาแลความนครบาลที่ยังชำระไม่แล้ว
ในศาลกงสุลแลศาลไทยที่กรุงเทพมหานคร แลที่เมืองนคร เชียงใหม่ซึ่งกันแลกันที่เป็น
การสำคัญควรจะส่ง

ข้อ ๑๑ ว่า คนในบังคับอังกฤษมีความปรารถนาจะซื้อไม้คอกไม้กานไม้ที่ป่า
เมืองนคร เชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่า
ให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเป็นสองฉบับเอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตรากงสุล
อาชญากรรมอังกฤษ แลตราการไทยอาชญากรรมที่เมืองนคร เชียงใหม่ ซึ่งไต่ถามตาม
หนังสือสัญญานั้นข้อ ๘ แลประทับตราเจ้าของเมืองนั้นด้วย แลหนังสือสัญญาเช่าป่าไม้
เหล่านี้ จะต้องจดบัญชีไว้ที่ศาลกงสุลอังกฤษแลศาลไทยที่เมืองนคร เชียงใหม่ทุกฉบับ
ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดคอกไม้กานไม้ในป่าตำบลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม้ไม่ยอมเอาเกินกำหนด
หนังสือสัญญาที่ไต่ถามไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคากลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตาม
กงสุลอังกฤษที่เมืองนคร เชียงใหม่จะตัดสิน การที่จะเปลี่ยนชื่อผู้เช่าป่าอาชญากรรมเปลี่ยนชื่อผู้
เจ้าของป่านั้น จะต้องทำตามธรรมเนียมประทับตราแลจดบัญชีใหม่อีกเหมือนกัน

ค่าธรรมเนียมลงชื่อประทับตราแลจกบายชื่อนั่งชื่อสัญญาทำป่าไม้นั้น จะกำหนดไว้แต่พอประมาณแลตีพิมพ์ให้ทราบทั่วกัน

ข้อ ๑๒ ว่า ราชการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ ๘ แลพร้อมด้วยเจ้าพนักงานในเมืองนั้น จะห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ป่าไม้นั้นในป่าตำบลเดียวเป็นสองรายเป็นสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้นั่งชื่อไปตีตราอาลอบตราที่เป็นเจ้าของแต่ได้คดีตราไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ชื่อไม้ตามสมควรจะไถเก็บไม้ของตัวไถ ถ้าเจ้าของป่าไม้นั้นให้ตัดไม้กันไม้ ถ้าไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาชื่อไม่ว่าไว้ในหนังสือสัญญานี้ ข้อ ๑๑ ให้ราชการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ กับเจ้าพนักงานในเมืองนั้น บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าป่วยการให้แก่วางชื่อไม้ทำหนังสือสัญญานั้นพอสมควรตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ ๑๓ ว่า ข้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้ ไซ้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเต็มในหนังสือสัญญาใหม่นี้ ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแลทางค้าขาย ในระหว่างสมเด็จพระนางเจ้ากับสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ที่ลงวันที่ ๑๘ เดือนเอปรีล คฤศศักราช ๑๘๕๕ วันพุธ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๑๗ กับหนังสือไซ้ข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ ๑๓ เดือนเม คฤศศักราช ๑๘๕๖ วันอังคาร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีมโรงอัฐศก ศักราช ๑๒๑๘

ข้อ ๑๔ หนังสือสัญญานี้ทำไว้เป็นภาษาอังกฤษแลภาษาสยาม เนื้อความอันเกี่ยวข้องกัน ใดตกลงกันถ้าเป็นเหตุการณ์ถึงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเป็นแน่

ข้อ ๑๕ หนังสือสัญญานี้จะไซ้ได้ในทันทีเมื่อไคร้ตีไฟกันแล้ว แลจะไซ้ต่อไปได้ใน ๗ ปีตั้งแต่วันที่ตีไฟนั้นไป เว้นเสียแต่ที่คอเวอนแมนคู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายนี้จะแจ้งความประสงค์ว่าจะเลิกเสียก่อนถึงกำหนด ๗ ปีนั้น ถ้าไม่ได้แจ้งความประสงค์ต่อกันในเวลาก่อนสิ้นกำหนด ๗ ปีแล้ว คงยังเป็นอันไซ้ได้ไปกว่าจะสิ้นกำหนดปีหนึ่ง นับแต่วันที่คอเวอนแมนคู้ทำหนังสือสัญญานั้นได้แจ้งความประสงค์ที่จะเลิกเสีย คอเวอนแมนคู้ทำ

หนังสือสัญญาทั้งสองฝ่าย อย่างไร ๆ ก็ยังรักษาอำนาจที่จะแก้ไขข้อความเหล่านี้ โดยการที่จะยอมตกลงพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ว่าข้อความนั้นใช้ไปเห็นควรจะต้องแก้ไข เสีย

ข้อ ๑๖ หนังสือสัญญานี้จะไ้ร้ตีไฟแลแตกเปลี่ยนกันที่กรุงเทพมหานครโดย เร็ว

ในการที่จะให้เป็นพยานสำคัญในหนังสือสัญญานี้ ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ ลงชื่อไว้เหมือนกันทั้งสองฉบับ แลได้ประทับตราลงไว้ด้วย

ได้ทำที่กรุงเทพมหานคร เมื่อ ณ วันที่สาม เดือนเชษเทมเบอ ปีมีคฤศค ศักราช ๑๘๘๓ ตรงกับวันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

แล

กฎหมายอังกฤษที่จะต้องส่งคนโทษ ๑๐ อย่าง
ตามที่ไ้กลงไว้ในหนังสือสัญญานี้
ให้ผู้ที่ต้องส่งคนโทษเข้าใจ
ตามข้อความในกฎหมายอังกฤษที่ไว้ยก ๑๐ อย่าง

ที่ ๑ เมอรเคอ โทษฆาตตาย คือมหันตโทษ ให้ถือว่า

(๑) ถ้าผู้ที่ฆาคนอกกฎหมายได้ทำควยการแล่งแลการโกรชทำให้ผู้หนึ่ง

ผู้ใดตาย

(๒) ถ้าได้ทำแล่งที่จะทำอันตรายแก่ตัว ซึ่งผู้ทำรู้ว่าเป้นเหตุที่จะให้ตาย

(๓) ถ้าแก่งจะทำอันตรายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด อันพอควรจะเป็นเหตุตายตาม
ธรรมดา

(๔) ถ้าผู้ทำ ๆ สิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเขานึกว่าเป็นเหตุอันตรายแก่ชีวิต และ
ไม่มีที่จะแก้ตัว

ที่ ๒ กาลยเบลดธมิไซค์ คือฆ่าคนผิดกฎหมายไม่ถึงฆนัตโทษ ให้ถือว่า คือ
ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมาทำเหตุให้โทษเหลือที่จะอดได้ แต่ในทันใดนั้นเขาจึงฆ่าคนที่ทำให้โทษ
นั้นตาย ถ้าผู้อื่นผิดไปเป็นการไม่แก่ง ถ้าป้องกันรักษาทรัพย์ แลป้องกันตัวโดยสุจริต
แลได้ทำเกินกฎหมายห้ามจึงได้ฆ่าผู้ที่ต่อนั้นตาย

ที่ ๓ คือ เตกอยเต ตั้งกองเป็นผู้ร้ายปล้น ให้ถือว่า ถ้าตั้งกองของชุมเข้า
เป็นพวกกันตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป แลคิดตั้งใจว่าจะไปปล้นขโมยคิขิงวังราวักคิ ถ้าไคลงมือ
ทำกรรมร้ายแก่เขาแล้ว

ที่ ๔ รอยเบอร์ คือกคชักันโขกเอาทรัพย์ ให้ถือว่า คือเอาทรัพย์เขาที่เจ้า-
ของมิได้ยอมอนุญาต คือกคชักันโขกเอาทรัพย์

ที่ ๕ เทพ คือขโมย ให้ถือว่า ขโมยยกยอกทรัพย์สิ่งของเขาไป แลสิ่งของ
ที่เจ้าของมิได้อนุญาตให้มาหยิบฉวยเอาไป แลยกหยิบให้เคลื่อนจากที่ไปเป็นประโยชน์
ของคน

ที่ ๖ พอยะเร คือทำหนังสือปลอมแลปลอมแก้หนังสือ ให้ถือว่า ทำหนังสือ
ปลอม ฆุก ลบ แก้หนังสือ จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดเสียประโยชน์

ที่ ๗ เกาเตอมีช คือทำเงินทำทอง ซึ่งมีตราแผ่นดินปลอมใส่แลแกะตราปลอม

ที่ ๘ กิดแนฟ ว่าลักคนหนี

ที่ ๙ เรป คือข่มขืนทำชำเราหญิง ให้ถือว่า

(๑) ข่มขืนหญิงทำชำเรา หญิงไม่ยอมขัดเคืองห้าม

- (๒) ผู้หญิงไม่ไคยอม
- (๓) ผู้หญิงยอมควายกลัว
- (๔) ผู้หญิงยอมเพราะคิดว่าเป็นผู้
- (๕) ทำชำเราข่มขืนหญิงยังไม่ครบ ๑๑ ปี

ที่ ๑๐ มีสิทธิไปไฟ ออกไปเอเน็เอสโปลซ์พี คือพีซีไฟแลคินระเบิดค่าง ๆ ที่
จะให้เป็นอันตรายแก่ชีวิตรและทรัพย์สินบคิ

(ลงชื่อ)

เจ้าพระยาภาณุวงศ์

(ลงชื่อ)

พระยาเทพประทุม

(ลงชื่อ)

พระยาเจริญราชไมตรี

(ลงชื่อ)

ทัตยู เอชนิลหมน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

พระราชบัญญัติ

สำหรับข้าหลวงแลตราการ

ณเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนไชย

ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นนั้น

ตราพระราชบัญญัติไว้แต่วันศุกร์ เดือนยี่ แรมเก้าค่ำ

ปีวอกฉศก ศักราช ๑๒๔๖ เป็นปีที่สิบเจ็ด

ณวันที่ ๕๕๐๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ดูพระราชบัญญัติส่งคนขมเขตรแกนปี ๑๒๔๖ หน้า ๖๔๑ และ ๕๕๒, ๕๕๖,

๓๐๒

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษย์-
รัตนราชรังวิงษ์ วรุตพงษ์บริพัตรวรชติยราชินิกโรคม จาคูรัตนบรมมหาจักรพรรดิราช
สังกาศ บรมธรรมมิกมหาราชราชิราชบรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม
ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ์ ซึ่งได้ประดิษฐานแลดำรงคคีรัราชสมบัติ รัตนราไชย
สวรรยาศิบัติ ณกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา มหาคีลกภพพรรัตน
ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสุฐาน ซึ่งเป็นพระราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราช
อาณาจักรแคนสยาม ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ เป็นบรมราชราชิราชอันใหญ่ในประเทศที่ไกล
เคียง คือลาวเฉียงลาวกาวกะเหรี่ยงมลายูแลอื่น ๆ ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ
เสด็จออกประทับเหนือพระบรมราชอาศน์ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณพระที่นั่งจักรีมหา
ปราสาทบรมราชพิมาลย์ โดยสุฐานอุตราพิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ และอรรคม
มหาเสนาบดีมุขมนตรีกระวีวิชาศิริราชประโรหิต โทโรจาริย ฝ่ายทหารพลเรือน เป้าเบื้อง

บาทบกขมาตพร้อมกัน จึงมีพระบรมราชโองการคำรัสเหนือเกล้าฯสั่งว่า กรุงสยาม
กับกรุงเกรตบริเตนไคท์ทำหนังสือสัญญาใหม่ ในการที่จะอุกหนุนการค้าขายที่ในเขตแขวง
เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ให้ถาวรเจริญยิ่งขึ้นไป แลแก้ไข
กระบวนพิจารณาตัดสินความของราษฎรซึ่งเกี่ยวข้องเป็นความกันในระหว่างคนต่างประเทศ
กับคนลาวนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตระลาการสำหรับศาลต่างประเทศ
ณเมืองเชียงใหม่ ขึ้นเป็นพนักงานชำระตัดสินความนั้นขึ้นอีก ข้าหลวงที่โปรดเกล้าฯตั้งไว้
เกิมนั้น จะได้เป็นพนักงานปลุกษาราชการที่จะเกี่ยวข้องด้วยคนต่างประเทศนั้น กับกง-
สุลตาไวซกงสุลในเมืองเชียงใหม่แล้ว บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ-
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ หสมุหนายก ปลุกษาพร้อม
กับดูขุนณฑศาลาดูขุนณฑศาลหลวง ตราเป็นพระราชบัญญัติสำหรับข้าหลวงแลตระลาการ
สำหรับศาลเมืองลาวเฉียงฉะเมืองนครเชียงใหม่ขึ้นไว้ มีข้อความในพระราชบัญญัตินี้

ข้อ ๑ บรรดาราชการต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องด้วยคนต่างประเทศที่มีหนังสือ
สัญญาทางพระราชไมตรีทั้งปวง ในเขตแขวงประเทศสยาม ฝ่ายเหนือสามหัวเมืองคือ
เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนี้เป็นหน้าที่พนักงานข้าหลวง ผู้ว่าการต่าง
ประเทศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในสยามพิภพมณฑลได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งแต่งให้เป็นผู้ว่าการในตำแหน่งนั้นทุกสิ่งทุกประการ

ข้อ ๒ ขอราชการบ้านเมืองอันเกี่ยวข้องด้วยคนต่างประเทศ อันมีหนังสือ
สัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพฯ กับสามหัวเมืองเหนือ นั้น ถ้ามิได้เป็นคำสั่ง
อำนาจข้าหลวงผู้ว่าการต่างประเทศสำหรับเมือง ภาทองตราพระราชสีห์แล้ว เจ้านาย
ท้าวพระยาชาวเหนือชาวใต้อื่นๆ ไม่มีอำนาจที่จะว่ากล่าวเกี่ยวข้องอย่าง
หนึ่งอย่างใด แม้นผู้ใดเกี่ยวข้องทำการถูกผิดประการใดก็ดี ต้องเป็นผิดและการที่ทำทั้ง
ปวงนั้นต้องยกต้องเลิกจะไซ้ไม่ได้ ไม่เป็นอันไถ่กระทำในทางราชการเลยสักอัน

ข้อ ๓ ข้าหลวงผู้ว่าการต่างประเทศมีอำนาจเต็มที่ขอบังคับเจ้าพนักงาน
กรมต่าง ๆ บันการับราชการอยู่ในส่วนหัวเมืองฝ่ายเหนือ คือเมืองเชียงใหม่ เมืองนคร-

ลำปาง เมืองลำพูนไชย ให้ข้าราชการใด ๆ ที่เป็นยุติธรรมและชอบด้วยราชการ เพื่อ
จะรักษาแลจัดการต่างประเทศตามหน้าที่พนักงานใดทุกประการ เจ้าพนักงานต่าง ๆ
ต้องเชื่อฟัง แลกระทำตาม แลถ้าคำบังคับบัญชานั้นมีเป็นยุติธรรม และมีชอบด้วยราชการ
ก็ให้เจ้าพนักงานผู้รักษาเมืองกรมการ รีบมีใบบอกลงไปณกรุงเทพฯโดยเร็ว ท่านเสนา
บดีผู้ว่าการหัวเมืองฝ่ายเหนือ มีอำนาจที่จะรื้อถอนคำสั่งคำบังคับแลการที่ข้าหลวงท้าว
ชอบด้วยราชการนั้นได้ทุกสิ่งทุกประการ

ขอ ๔ ข้าหลวงผู้ว่าการต่างประเทศต้องจัดตั้ง เจ้าพนักงานสำหรับรับราชการ
ต่าง ๆ เพื่อจะรักษาหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ให้เป็นไปโดยชอบโดยควร แลเป็น
หน้าที่ของข้าหลวงที่จะชี้แจง อธิบายข้อความในหนังสือสัญญาแลกฎหมายอย่างธรรมเนียม
อันชอบอันเป็นยุติธรรม ให้เจ้านายท้าวพระยาเจ้าพนักงานต่าง ๆ รู้แลเข้าใจจงทุกเมื่อ
ถ้ามีการขัดข้องขึ้นด้วยราชการใด ๆ นอกหน้าที่ในหน้าที่ก็ดี ถ้าเจ้านายท้าวพระยา
แลเจ้านายที่จะมาปรึกษาใดถาม ถ้าขอคำสั่งอันควรกระทำนั้นเมื่อใดเป็นหน้าที่ของข้าหลวง
จะต้องช่วยคิดอ่าน แลแสดงความเห็น ถ้าให้คำสั่งอันเขาขอั้นทุกเมื่อทุกทีจะผูกมัดขัดขึ้น
ถ้าไม่เอื้อเพื่อเกื้อหนุนนั้นไม่ได้เป็นอันขาดทีเดียว

ขอ ๕ ข้าหลวงต้องคิดจัดการคานทาง แลทำข้อมบังคับเพื่อจะตรวจตราให้
เสมอ ว่าคนต่างประเทศที่เป็นเมืองมหามิตร เข้ามาอยู่ที่ใดเท่าใด แลระวังรักษาตรวจ
ตราอย่าให้คนอื่นแปลกปลอมแอบแฝงได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้ามีที่สงสัยเกิดขึ้นต้องคิดอ่าน
ว่ากล่าวให้ตลอดชัดเจนเสียจงได้ แลเป็นหน้าที่ของข้าหลวงจะจัดการ จะออกหนังสือเดิน-
ทางให้แก่คนเมือง ซึ่งจะออกไปค้าขายในเมืองต่างประเทศให้เรียบร้อย

ขอ ๖ ให้ข้าหลวงคอยระวังตรวจตรา อย่าให้เกิดการภาษีอากรผิด ๆ ถ้า
การปิดซื้อปิดขายเกิดขึ้นได้ ถ้าจะเรียกจะตั้งภาษีอันใดขึ้นใหม่ ถ้าเปลี่ยนแก่ภาษีอากร
สิ่งใด ผู้รักษาบ้านเมืองต้องปรึกษาข้าหลวงให้พิจารณาตรวจตราอย่าให้การที่จะตั้งขึ้นนั้น
ผิดด้วยหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีต่าง ๆ ถ้าเป็นการปิดซื้อปิดขาย แลเรียกเอาเหลือ
เกิน จนจะเป็นเครื่องปิดห้ามการค้า ถ้าปลูกสร้างสิ่งของอันนั้นได้ แลวิธีที่จะตั้ง

จะเกณฑ์นั้น ก็อย่าให้เป็นที่ยากลำบากกับลูกข้าแลราษฎรมากไม่มีประโยชน์ใด
ถ้าแลตกลงอย่างไรข้าหลวงต้องจัดการที่จะออกประกาศให้เรียบร้อยถูกต้อง

ข้อ ๗ เป็นหน้าที่พนักงานของข้าหลวงจะต้องตรวจตราบังคับบัญชาเจ้าพนักงาน
กรมเมืองให้จัดการไปลิศรักษาเขตรแดนบ้านเมืองให้แข็งแรง อย่าให้ละหลวม
เสียราชการได้ และมีอำนาจเต็มที่บังคับบัญชาในการป้องกัน สืบจับทำโทษผู้ร้าย
ต่าง ๆ ที่เป็นคดีเกี่ยวข้องของกวนคนในบังคับเมืองมหามิตรทั้งปวง ถ้าแลมีคนโทษโจร
ผู้ร้ายอันกระทำผิดในโทษที่อธิบายไว้ ในพระราชบัญญัติสำหรับส่งคนโทษข้ามแดนกันนั้น
เป็นผู้อยู่ในเขต เมืองมหามิตร หนีเข้ามาในเขตรแดนบ้านเมืองทั้งสามก็ คือ คนใน
เมืองสยามจะหลบหนีเข้าไปในเขตรเมืองมหามิตรก็ คือ เป็นหน้าที่พนักงานของข้าหลวง
ผู้ว่าการต่างประเทศจะต้องจัดการว่ากล่าวให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติสำหรับส่งคนโทษ
ข้ามเขตรแดนกัน ลงวันอาทิตย์ เดือนแปด แรมหกค่ำ ปีวอก ฉดศก ศักราช ๑๕๔๖ อย่า
ให้เป็นที่เสียประโยชน์อันควรได้ทั้งสองฝ่ายได้

ข้อ ๘ ให้ข้าหลวงผู้ใหญ่เป็นเจ้าพนักงานป่าไม้ผู้ใหญ่ในเขตรแดนสยามฝ่าย
เหนือสามเมือง เหมือนกับเจ้าพนักงานป่าไม้ผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ มีอำนาจเต็มที่ที่จะได้กำ
กับตรวจตราจัดการป่าไม้ตามข้อบังคับอันใช้อยู่ในเวลานั้นทุกประการ แต่ต้องฟังคำสั่ง
ของเจ้าพนักงานที่กรุงเทพฯ แลถ้าได้ทำการอย่างไรสิ่งใดฤกษ์ชัควางอย่างไร ต้องบอก
ลงไปให้เจ้าพนักงานป่าไม้ผู้ใหญ่ณกรุงเทพฯทราบด้วยจงทุกครั้ง

ข้อ ๙ บรรดาคดีความซึ่งคนต่างประเทศเกี่ยวข้องกับโจทยฤชาจำเลยนั้น
ให้ชำระคดีที่ศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ ที่ใดทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มี
ตระลาการมาชำระแห่งเดียว แลถ้ามีคดีดังกล่าวมาแล้ว จะต้องชำระในเมืองนครลำปาง
ฤชาเมืองลำพูน ฤชาเมืองใดที่จะมีท้องตราให้ว่าความได้แล้ว จะให้มาชำระที่ศาลเมือง
เชียงใหม่ ฤชาตระลาการจะไปชำระที่เมืองนั้นก็ ได้ ให้ตระลาการพิจารณาความนั้น
ตามพระราชกำหนดกฎหมายทั้งความแพ่งแลอาญาความฉกรรจ์หนักโทษทุกประการ

ข้อ ๑๐ แต่กระบวนพิจารณาความ ฤคาคำพยาน โดยลักษณะพิสูทธิด้วยคำนำ
 ดุยไฟด้วยประการใด ๆ ก็ดี ฤคกระบวนพิจารณาโดยอาญาเขียนคดีคืบไม่ขมับไม้
 สรรพอาญาที่เรียกว่าจารีตนครบาล ที่เป็นการลงโทษในเวลาพิสูทธิถามลทินก่อนใดความ
 จริงเท่านั้น ห้ามมิให้ใช้ในอำนาจศาลนี้เป็นอันขาด

ข้อ ๑๑ เมื่อพิจารณาความโดยคำพยานสามัญ มิได้ความจริงว่าเป็นผิดตาม
 พระราชกำหนดกฎหมายแล้ว ถ้าผู้ต้องหาความฉกรรจ์มีมลทินพิสูทธิไม่กระจ่าง ซึ่งจะเอา
 เป็นผิดได้ก็ให้ (เรียกประกันทานบนใหม่มั่นคงแล้ว) ปล่อยตัวไป

ข้อ ๑๒ บรรดาความในศาลนี้ ไม่ว่าเป็นผู้มีบันดาศักดิ์ชั้นใด ๆ โจทยก็ดี
 จำเลยก็ดี ได้ทำหนังสือที่ในศาลไว้ความให้ผู้ใดเป็นทนาย ถ้าตัวความอยู่ไกลที่จะมา
 ศาลไม่ได้ ได้ทำหนังสือไว้ความก่อนนายอำเภอเท่านั้น เสียค่าธรรมเนียมหนังสือไว้ความ
 ให้ทนายแล้ว ก็อนุญาตให้ว่าความกันได้

ข้อ ๑๓ ในกระบวนพิจารณาความคดีใด ที่คนในบังคับต่างประเทศเป็นจำ
 เลย ถ้าเป็นทั้งโจทยจำเลยกงสุล ถ้าไว้ชกกงสุลของประเทศนั้นนั่งฟังความ แลดู
 คำสำนวนใดด้วยตามหนังสือสัญญา ถ้าแลในเวลาพิพากษากงสุลจะเห็นการว่าตระลาการ
 พิพากษาไม่เป็นธรรม จะหักท้วงประการใดทำเป็นจดหมายบันทึกลงไว้ แล้วให้ตระลา
 การฟังดูตามแต่จะชอบด้วยยุติธรรมตามกฎหมาย ถ้าตระลาการมิเห็นชอบด้วยประการใด
 ก็ให้จดบันทึกลงไว้ เว้นเสียแต่ความที่จะว่าต่อข้อนี้ไปแล้ว ก็ให้พิจารณาความต่อไปกว่า
 จะเสร็จสำนวน แล้วให้ตระลาการตัดสินตามพระราชกำหนดกฎหมายทุกประการ

ข้อ ๑๔ ถ้าความรายใดที่คนในบังคับต่างประเทศเป็นจำเลย ถ้าเป็นดูความ
 ด้วยกันทั้งสองฝ่าย กงสุลประเทศนั้นเห็นความไม่ตรงกับตระลาการตั้งว่ามาในข้อ ๑๓
 แล้ว เป็นการไม่ตกลงกันนั้น จะทำหนังสือเบิกความนั้นไปชำระที่ศาลกงสุลในเวลาความ
 กำลังชำระกันอยู่ ทั้งนี้ ก็ให้ตระลาการยกคดีความนั้น ให้กงสุลไปว่าตามหนังสือสัญญา
 ถ้าเป็นอย่างอื่นนอกจากที่วามานี้แล้วชำระใดที่ศาลแห่งเดียว

ข้อ ๑๕ ในเวลาความยังชำระอยู่ยังมีไต่กันตัดสิน ห้ามมิให้ร้องอุทธรณ์ถึงกรุงเทพฯ (เมื่อตระลาการบังคับยังไม่ชอบประการใด ให้ดูความร้องขึ้นในศาลให้ตระลาการจดหมายบันทึกคำท้วงติงเหตุเลขาธิการนั้นไว้ แลตระลาการจดหมายคำแก้แค้นไว้ด้วยทุกครั้ง ถ้าตระลาการมีหนังสือดูความร้อง โทรร้องต่อข้าหลวงเป็นพยานไว้) เมื่อความตัดสินแล้วดูความจะร้องอุทธรณ์ต่อกรุงเทพฯ จึงให้ทำตามคำที่ว่าต่อไป

ข้อ ๑๖ เป็นหน้าที่พนักงานของข้าหลวงจะต้องคอยกำกับระวังรักษาตระลาการใหญ่ แลตระลาการรอง ซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าตั้งแต่งตั้งขึ้นไปชำระตัดสินความต่างประเทศในสามหัวเมืองฝ่ายเหนือ พร้อมด้วยตระลาการสำหรับเมืองนั้น ให้ชำระว่ากล่าวถ้อยความโดยยุติธรรม ถ้าโจทก์จำเลยผู้ใดมิเต็มใจในคำพิพากษา ถ้าคำบังคับบัญชาของตระลาการควยข้อใด จะฟ้องอุทธรณ์กล่าวโทษลงไปกรุงเทพฯ ก็ให้บอกหลวงหน้าแก่ตระลาการในศาลตั้งแต่ตัดสินแล้ว ภายในกำหนด ๑๕ วัน แลตามข้อหนังสือสัญญาต้องขออนุญาตต่อข้าหลวงก่อน ให้ข้าหลวงตรวจตราดู ถ้าเห็นสมควรจะยอมให้อุทธรณ์จึงให้อุทธรณ์ ถ้าเห็นเป็นแต่การแก้แค้นจะดวงความชักช้าบิดพลิ้ว แล้วต้องให้ผู้ที่อุทธรณ์ทำตามคำตัดสินนั้นเสียก่อน จึงจะร้องอุทธรณ์ได้เมื่อความเรื่องในตระลาการได้รับบอกหลวงนำว่าจะอุทธรณ์ แลข้าหลวงเห็นเป็นความอุทธรณ์ไต่แล้ว ก็ให้ข้าหลวงบอกส่งถ้อยคำสำนวนความเรื่องนั้นลงไปกรุงเทพฯ ให้หมกจดควย แต่ห้ามมิให้ข้าหลวงรับอุทธรณ์ชำระความที่กล่าวโทษตระลาการ ถ้าร้องถอนคำพิพากษาศักดิ์สิ้นด้วยอำนาจแห่งตน นอกจากมีตราบังคับออกมาแต่กรุงเทพฯ เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้พิพากษาระลาการประพฤตินิโคควยกฎหมาย แลยุติธรรมประการใด เป็นข้อใหญ่ขออนุญาตประการใด ให้ข้าหลวงมีใบบอกแจ้งการนั้น ๆ ลงไปยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพฯ โดยเร็วจงเสมอ อย่าให้ละเลยเสียเป็นอันขาดทีเดียว

ข้อ ๑๗ ข้าหลวงก็ตีตระลาการก็ดี ประพฤติการผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายประการใด ๆ ผู้ใดจะร้องฟ้องกล่าวโทษมิใช่เป็นคดีอุทธรณ์ ความเดิมเป็นคดีกล่าวโทษ ให้เรียกข้าหลวงฤาตระลาการนั้นมาพิจารณา แล้วต้องให้มาร้องไต่แต่เฉพาะที่กรุงเทพฯ

ข้อ ๑๘ ในการรับฟ้องนั้น คดีใด ๆ มีฟ้องมาขึ้นยังศาล แล้วกระลาการรับฟ้องเห็นเป็นความควรว่า มีค่าธรรมเนียมศาลตามอัตราที่ตั้งไว้แล้ว ให้กระลาการมีหมายเรียกตัวจำเลย ให้ข้าหลวงประทับตราลงชื่อในหมายนั้นด้วย ถ้าฟ้องรายใดเป็นความแพ่งไม่มีหลักฐานที่จะพิจารณาตามพระราชกำหนดกฎหมายได้ ไม่มีค่าธรรมเนียมเป็นประกันไว้ในศาลแล้ว ให้กระลาการทำเป็นคำคัดฟ้องนั้นเสียให้เด็ดขาด อย่าให้ความรกรงศาลได้ ถ้าเป็นความฉกรรจ์หนักโทษความแผ่นดิน ต้องให้ข้าหลวงแต่งพนักงานเป็นทนายของแผ่นดิน สืบเสาะเอาความจริงมาพิจารณาให้ได้

ข้อ ๑๙ เมื่อกระลาการทำคำตัดสินแล้ว ถ้ายังไม่ได้อัดสินความไม่มีประกัน จะต้องคุมว่าไปก็ดี ให้กระลาการส่งตัวความนั้นให้ข้าหลวงมอบให้พนักงานคุมไว้ในระหว่างความ ถ้ายังบังคับเร่งตามคำตัดสินนั้น ในที่ซึ่งคนระหว่างพิจารณาคดีที่ซึ่งคนโทษก็ดี ถ้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศแล้ว ให้เป็นที่เปิดเผย ให้กงสุลประเทศนั้นไปตรวจตราดูได้

ข้อ ๒๐ ถ้าความรายใด คนในบังคับต่างประเทศเป็นผู้ต้องขังตามคำตัดสินของกระลาการนั้น กงสุลจะมีหนังสือมาบอกคนโทษนั้นไปซึ่งทำโทษที่ศาลกงสุลจนกว่าจะเต็มตามคำตัดสินของกระลาการแล้ว ก็ให้ข้าหลวงมอบคนโทษนั้นให้กงสุลไป

ข้อ ๒๑ ข้าหลวงแลกระลาการพร้อมด้วยผู้ครองเมืองฝ่ายเหนือทั้งสาม คือ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน มีอำนาจที่จะตั้งข้อบังคับในการพิจารณาความต่างประเทศแลความเมือง เพื่อให้เป็นยุติธรรม แลให้จ่ายขึ้นได้ทุกประการ แต่เมื่อก่อนจะไซข้อบังคับนั้น ต้องให้บอกลงไปยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพฯ ให้ทราบด้วย

พระราชบัญญัตินี้ พระราชทานไว้แต่วันศุกร์ เดือนยี่ แรมเก้าค่ำ ปีวอกฉศก คักราช ๑๒๔๖ เป็นวันที่ ๕๕๐๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ประวัติการศึกษา

นางรัตนาพร เศรษฐกุล เกิดวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕
ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
วิทยาลัยพายัพ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย